

Riikka Kunnas

YKSIN TULLEIDEN ALAIKÄISTEN TURVAPAIKANHAKIJOIDEN
KOKEMUKSIA TUKIASUMISYKSIKÖSSÄ ASUMISESTA

Sosiaalialan koulutusohjelma

2016

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

YKSIN TULLEIDEN ALAIKÄISTEN TURVAPAIKANHAKIJOIDEN KOKE- MUKSIA TUKIASUMISYKSIKÖSSÄ ASUMISESTA

Kunnas, Riikka
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Syyskuu 2016
Sivumäärä: 55

Asiasanat: alaikäinen turvapaikanhakija, tukiasuminen, vastaanotto

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten alaikäiset yksin tulleet turvapaikanhakijat kokevat asumisen ja arjen tukiasumisyksikössä vastaanottovaiheessa. Tarkoituksena oli myös selvittää nuorten kokemuksia ympäröivästä yhteiskunnasta. Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Huittisten tukiasumisyksikön kanssa.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus ja aineistonkeruumetodina käytettiin teema-haastattelua. Haastatteluun osallistui neljä tukiasumisyksikön 16–17-vuotiasta asukasta. Aineisto kerättiin toukokuussa ja kesäkuussa 2016. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysiä. Opinnäytetyön tietoperustassa perehdyttiin aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen, joka sisälsi teoriaa alaikäisenä yksin tulleista lapsista ja nuorista sekä alaikäisten vastaanotosta Suomessa. Lisäksi perehdyttiin aiempiin tutkimuksiin, tilastoihin sekä lainsäädäntöön.

Opinnäytetyön tulosten mukaan nuorten elämässä keskeisimpiä asioita olivat koulunkäynti ja suomen kielen oppiminen, ohjaajien tuki ja huolenpito sekä suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutuminen. Nuoret toivoivat tasa-arvoista ja yksilöllistä kohtelua ja pelkäsivät leimaantumista kansalaisuutensa tai turvapaikanhakija-asemansa mukaan. Nuoret kaipasivat apua arjen taitojen opettelemisessa ja he suunnittelivat tulevaisuuttaan, vaikka kokivat epävarmuutta turvapaikkapäätöstä odottaessaan. Nuoret pitivät Huittista turvallisena asuinpaikkana ja heillä oli vain vähän rasistisia kokemuksia. Kiireinen arki, harrastukset ja kaverien tuki koettiin tärkeiksi.

Nuoret tarvitsevat turvallisia, luotettavia aikuisia auttamaan arjessa. Ohjaajien rekrytoinnissa ja koulutuksessa olisi kiinnitettävä erityistä huomiota henkilöstön ammatilliseen osaamiseen. Nuorten tulisi saada kiinnittyä sosiaalisiin suhteisiinsa pelkäämättä jatkuvasti muuttoa toiselle paikkakunnalle. Resursseja lisäämällä voitaisiin parantaa yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden asemaa yhteiskunnan jäsenenä ja palvelujen saajina. Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanoton kehittämisessä, nuorten tukemisessa ja ohjaajien koulutuksessa.

UNACCOMPANIED MINOR ASYLUM SEEKERS' EXPERIENCES OF LIVING IN A SUPPORTED HOUSING UNIT

Kunnas, Riikka
Satakunta University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services
September 2016
Number of pages: 55

Key words: minor asylum seeker, supported housing, reception

The purpose of this thesis was to find out how unaccompanied minor asylum seekers experience living in supported housing and everyday issues in the reception phase. Another purpose was to explore young people's experiences of the surrounding society. The thesis was carried out in cooperation with the supported living unit of Huittinen.

The thesis is a qualitative study and the data were gathered with a theme interview in April and June 2016. Four 16-17-year-old inhabitants participated in the interview. The data were analyzed by content analysis. The theoretical part of the thesis deals with theory and literature on children and adolescents who have arrived as minors and their reception in Finland. In addition, the theoretical part is based on previous studies, statistical data and legislation.

The results show that the most important things in the children's and adolescents' life were school, learning Finnish, counsellors' support and care and adaptation to Finnish society. They hoped for equal and individual treatment and were afraid to be labeled on the basis of their nationality or because of their asylum seeker status. They hoped to get help in learning everyday skills and they were also planning their future, although they experienced feelings of insecurity as they were waiting for the decision on the asylum. In their opinion Huittinen is a safe place to live and they had only a few racist experiences. They considered busy everyday life, hobbies and the friends' support important.

The adolescents need safe, trustworthy adults to help them in their everyday life. As a result, it is particularly important to pay attention to professional competence in recruiting and training the staff. The young should have an opportunity to bond to their social relationships without constant fear of having to move to a new place. By increasing resources, society could improve the status of the children and adolescents as members of society and receivers of services. The results of the thesis can be used to develop the reception of the minor asylum seekers, to support them and to train the counsellors.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 YKSIN TULLUT ALAIKÄINEN TURVAPAIKANHAKIJA.....	6
3 ALAIKÄISTEN VASTAANOTTO	11
4 TURVAPAIKKAPROSESSI.....	14
4.1 Edustaja.....	16
4.1.1 Edustajan määrääminen	16
4.1.2 Edustajan tehtävät	17
4.1.3 Edustajan tehtävän lakkaaminen.....	17
4.2 Iän selvittäminen	17
5 VASTAANOTTOPALVELUT	18
5.1 Majoitus.....	18
5.1.1 Yksityismajoitus.....	20
5.1.2 Perheryhmäkoti ja muu asuinyksikkö	20
5.2 Sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut	20
5.3 Vastaanotto- ja käyttöraha.....	21
5.4 Opetus	22
6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	23
6.1 Aineiston keruu	24
6.2 Sisällönanalyysi.....	26
7 TULOKSET	29
7.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	29
7.2 Nuorten kokemuksia vastaanottopalveluista.....	29
7.3 Nuorten kokemuksia tukiasumisyksikön arjesta.....	34
7.4 Nuorten kokemuksia tukiasumisyksikön henkilökunnasta	38
7.5 Nuorten kokemuksia ympäröivästä yhteiskunnasta	43
7.6 Nuoren identiteetin rakentuminen.....	47
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	49
LÄHTEET.....	53

1 JOHDANTO

YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n mukaan sodat, konfliktit ja vainot ovat ajaneet useimmat ihmiset jättämään kotinsa kuin koskaan ennen sinä aikana, jolloin tilastoja on ollut olemassa. Tällä hetkellä 65,3 miljoonaa ihmistä on joutunut jättämään kotinsa. Näistä yli 65 miljoonasta ihmisestä noin 21,3 miljoonaa on pakolaisia ja heistä yli puolet on alle 18-vuotiaita. 54 % pakolaisista tulee Somaliasta, Afganistanista ja Syyriasta. (UNHCR:n www-sivut.)

Euroopan lähialueilla on käynnissä suuri humanitäärinen kriisi, joka ajaa ihmiset hakemaan turvaa. Eurooppaan suuntautuva muuttoliike on tällä hetkellä hallitsematonta. Ihmiset saapuvat Eurooppaan laittomia reittejä ihmissalakuljettajien avustamana ja vaarantavat henkensä. Laajamittainen maahanmuutto Suomeen on suuri haaste koko yhteiskunnallemme ja tarvitsemme laajaa yhteistyötä ja osallistumista, jotta selviämme haasteesta ja pystymme auttamaan apua tarvitsevia. (Hallituksen maahanmuuttopoliittiset toimenpiteet 2015.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden kokemuksia asumisesta ja arjesta tukiasumisyksikössä vastaanottovaiheessa, sekä heidän kokemuksiaan ympäröivästä yhteiskunnasta. Kiinnostuin aiheesta työskenneltyäni Huittisten tukiasumisyksikössä opintoihin liittyen kahden kuukauden ajan. Yksin outoon maahan ja kulttuuriin saapuvat lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja on tärkeää selvittää, millaisia kokemuksia heillä on ja millaisia merkityksiä he kokemuksilleen antavat. Vastaanottovaiheessa maahan saapuva nuori muodostaa ensimmäiset näkemyksensä vieraasta maasta, sen kulttuurista ja uuden maan asukkaista. Vastaanottovaihe on ainutlaatuinen tilanne kahden kulttuurin rajalla ja saadut kokemukset vaikuttavat nuorten sopeutumiseen uuteen ympäristöönsä. Jotta nuoria voidaan auttaa parhaalla mahdollisella tavalla, tarvitaan tietoa heiltä itseltään.

Arki vastaanottoalalla on hektistä ja selvitystyölle ei arjessa välttämättä ole aikaa. Alaikäiset ilman huoltajaa saapuvat turvapaikanhakijat on tähän asti pyritty hoitamaan ryhmäkodeissa, mutta saapuneiden suuren määrän vuoksi tukiasuminen asumismuotona on kasvanut. Tukiasuminen eroaa ryhmäkodista asumismuotona merkittävästi. Asukkaita voi olla paljon enemmän ja ohjaajaresurssi on pienempi. Syksyn 2015 suuren tulijamäärän vuoksi Huittisten tukiasumisyksikkö toimi lisäksi hätämajoitusyksikkönä. Asukkaita oli normaalisti sallitun 40 asukkaan sijasta 79 asukasta. Ohjaajien rekrytointi nopealla aikataululla oli haastavaa.

2 YKSIN TULLUT ALAIKÄINEN TURVAPAIKANHAKIJA

Turvapaikkaprosessiin liittyviä käytäntöjä määrittävät kansainväliset sopimukset, EU:n sisällä tehdyt päätökset ja Suomen lainsäädäntö. Muuttajien oikeuksille on olemassa kattava kansainvälisen oikeuden kehikko. Kaiken toiminnan lähtökohtana tulee olla muuttajien perus- ja ihmisoikeuksien täysimääräinen turvaaminen ja kunnioittaminen. Kansainväliset sopimukset velvoittavat Suomea ja muita EU:n jäsenmaita vastaanottamaan kansainvälisen suojelun tarpeessa olevia turvapaikanhakijoita. Kaikilla EU:n jäsenmailla on velvoite kunnioittaa perus- ja ihmisoikeuksia ja pyrkiä turvaamaan niiden täysimääräinen toteutuminen maahanmuuttostatukseen katsomatta. (Hallituksen maahanmuuttopoliittiset toimenpiteet 2015.)

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee turvaa vieraasta valtiosta. Vain pienelle määrälle turvapaikanhakijoista myönnetään YK:n pakolaissopimuksen mukainen pakolaisstatus, joka perustuu henkilökohtaiseen vainoon. Sen sijaan turvapaikanhakija voi saada oleskeluluvan suojelutarpeen perusteella. (Suomen pakolaisavun www-sivut 2016.) Turvapaikanhakijat joutuvat hakemaan oleskelulupaa maahan tultuaan ja heidän hakemuksensa käsitellään turvapaikkamenettelyssä (Ulkomaalaislaki 301/2004, 94 §).

Yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä lisääntyi merkittävästi vuonna 2015, jolloin Suomeen saapui 3024 alaikäistä. Vuonna 2013 alaikäisiä yksin tulleita oli 156 henkilöä ja vuonna 2014 yhteensä 196 henkilöä. Edellisen kerran määrä kasvoi merkittävästi vuonna 2008, jolloin maahan saapui 706 alaikäistä. Tänä vuonna 31.8.2016 mennessä Suomeen on saapunut 295 alaikäistä yksin tullutta turvapaikanhakijaa. (Maahanmuuttoviraston [www-sivut](#).)

Alaikäisistä ilman huoltajaa tulleista lapsista käytetään englanniksi nimitystä ”unaccompanied minors” tai ”separated children”. Suomen kielessä ei ole vastaavia vakiintuneita termejä ja siksi käytetään pidempiä ilmaisuja, kuten ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijat, ilman huoltajaa tulleet lapset tai yksin tulleet lapset. Suomen lainsäädännön mukaan henkilö, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta, on alaikäinen. Ilman huoltajaa tulleita lapsia ovat kaikki alle 18-vuotiaat, jotka tulevat Suomeen ilman vanhempiaan tai muuta laillista huoltajaa. (Helander & Mikkonen 2002, 31.) Tässä opinnäytetyössä käytän näistä ilman huoltajaa tulleista turvapaikanhakijoista pääosin nimitystä yksin tulleet nuoret, koska haastatellut ovat iältään 16–17-vuotiaita.

Henkilön iällä on merkitystä monien laissa säädettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta. Myös turvapaikkamenettelyssä ja turvapaikanhakijoiden vastaanotossa alaikäisille ilman huoltajaa tulleille turvapaikanhakijoille on turvattu erityisjärjestelyjä. (Maahanmuuttoviraston [www-sivut](#).)

Lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvainen ryhmä turvapaikanhakijoiden joukossa. Lapset tulevat konfliktien repimistä maista ja monet ovat kokeneet aseellisia hyökkäyksiä ja taisteluita, he ovat joutuneet muuttamaan moneen kertaan ja heidän perheenjäseniään ja ystäviään on kuollut tai kadonnut. Lapsia tulee suojella paitsi turvapaikanhakijoina, myös ensisijaisesti lapsina. (Pakolaisneuvonta ry:n [www-sivut](#).) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa, on oikeus valtioiden antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen (Unicefin [www-sivut](#)).

Kansainvälistä suojelua hakeva lapsi on joko menettänyt vanhempansa tai huoltajansa tai joutunut eroon heistä. Lapsi on matkustanut pitkän, vaarallisen matkan päästäkseen

turvaan. Suurin osa näistä lapsista tulee maista, joissa on meneillään sotatila tai aseellinen konflikti ja joissa on erittäin huono ihmisoikeustilanne. Sodan lisäksi lapsi saattaa paeta muita sodan aiheuttamia vaaroja tai konflikteja. Lapsi saattaa olla vaarassa myös perheeseen kohdistuvan vainon vuoksi. Toisinaan lapsi pakenee oman perheensä ja sukunsa häneen kohdistamaa uhkaa, kuten pakkoavioliittoa, kunniaväkivaltaa tai silpomista. Vanhemmat voivat myös lähettää lapsen pois turvatakseen lapselle paremman elämän. Ilman huoltajaa tulleella turvapaikanhakijalapsella on yleensä ollut hyvin vähän vaikutusvaltaa omaan hädänalaiseen ja haavoittuvaan asemaansa. (Edustajana turvapaikkamenettelyssä. Opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle 2010, 5.)

Saapuessaan Suomeen yksin tulleen alaikäisen pääasiallinen tarkoitus on hakea turvapaikkaa. Syynä turvapaikan hakemiseen on yleensä kotimaan yleinen turvallisuustilanne, uskonnolliseen vähemmistöön kuuluminen ja siitä johtuva vainon vaara, perheenjäsenten poliittinen aktiivisuus tai muu profiloituminen tai kunniaväkivallan uhka. (European Migration Network 2009, 6.)

Suomeen tulleiden lasten kotimaasta lähdön syynä on usein sisällissota tai muu aseellinen konflikti. Päätöksen lasten lähdöstä tekevät useimmiten vanhemmat, jotka haluavat lähettää lapsensa turvaan taisteluilta. Lapsia sotatilanteessa tutkineet sanovat, että ero perheestä on traumaattisinta, mitä lapsi voi kokea. Ikävä ja huoli vanhemmista, sekä selviytyminen uudessa, vieraassa ympäristössä aiheuttavat lapsissa erilaisia oireita, kuten unettomuutta, painajaisia, syömishäiriöitä, masennusta ja aggressiivisuutta. Monilla on jatkuvaa päänsärkyä ja vatsakipua, he saattavat itkeä ja olla peloissaan öisin. Jos lapsi saa huonoja uutisia kotimaastaan tai hän ei saa pitkään aikaan yhteyttä perheeseensä, oireet pahenevat erityisesti. Lapset ja nuoret kaipaavat vanhempiaan erityisesti silloin, kun tarvitsevat neuvoja ja tukea. Lasten kokemuksen mukaan omat vanhemmat ymmärtäisivät heitä parhaiten. Lapset kaipaavat neuvoa myös oikeissa valinnoissa ja oikeanlaisessa käytöksessä. (Helander & Mikkonen 2002, 12, 104.) Kulttuuritaustasta riippumatta perhettä pidetään keskeisenä hyvinvoinnin lähteenä kaikille lapsille ja nuorille. Lapsuusajan separaatiokokemuksilla on yhteys myöhempään psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin. (Koisinen 2007, 134.)

Tyypillinen ilman huoltajaa suomeen saapuva alaikäinen turvapaikanhakija on 15–17 –vuotias poika Somaliasta, Irakista tai Afganistanista. Tyttöjä esiintyy turvapaikanhakijoina selvästi poikia vähemmän. Asiantuntijoiden arvioiden perusteella tämä johtuu raiskausten ja sieppausten pelosta sekä kulttuurisista eroista. Nuoremmista lapsista suurin osa saapuu maahan sukulaisten tai tuttavien saattamana. (European Migration Network 2009, 6.)

Osa lapsista on joutunut elämään koko elämänsä turvattomassa ympäristössä, jossa ihmisoikeusloukkauksia tapahtuu päivittäin. Lapset ovat saattaneet joutua näkemään läheistensä tappamista, kiduttamista ja katoamisia tai he ovat joutuneet itse väkivallan kohteiksi. Lapset ovat voineet kokea hyväksikäyttöä ja laiminlyöntiä myös omassa perheessään tai hän on saattanut joutua rekrytoiduksi aseellisiin joukkoihin, pakkotyöhön tai ihmiskaupan uhriksi. (Alanko, Marttinen & Mustonen 2011, 12.)

Turvapaikanhakijanuoret ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, heillä on hyvin erilaisia kokemuksia ja tarpeita. Palveluja järjestettäessä on tärkeää nähdä heidät ensisijaisesti lapsina ja nuorina ja vasta sitten pakolaisina. Lapsen etu huomioiden on taattava turvallinen kasvu-ympäristö, johon liittyy mahdollisimman vähän muutoksia. Tarpeettomia siirtoja paikasta toiseen tulisi välttää. Nuori tarvitsee pysyviä ihmissuhteita ja hänellä on oltava mahdollisuus käydä koulua, ylläpitää omaa äidinkieltään, harjoittaa uskontoaan ja säilyttää oman kulttuurinsa erityispiirteet. Yksin tulleet turvapaikanhakijat ovat haasteellinen asiakasryhmä ja nuorten tukeminen tässä elämäntilanteessa vaatii työntekijältä vahvaa osaamista. (Räty 2002, 177-178.) Teini-ikäisten asettuminen uuteen kulttuuriin samalla kun he tälle iälle tyypillisenä kehitystehtävänä etsivät identiteettiään, voi synnyttää ristiriitoja. Auktoriteettikonfliktit, joita myös valtaväestön teineillä on, voivat kasvaa suuremmiksi pakolaisnuorten keskuudessa. Salliva ja ennakkoluuloton ilmapiiri on erityisen tärkeää, kun halutaan tukea ja vahvistaa nuoren identiteettikehitystä. (Alitolppa-Niitamo, Fågel & Säävälä 2013, 71-72.)

Sourander (2007) on tehnyt lastenpsykiatrisen tutkimuksen alaikäisten yksin tulleiden lasten kokemuksista. Tutkimuksen mukaan lasten suruun sisältyy erityisesti läheisten menetys. Tämä voi ilmentyä perusturvallisuuden järkkymisenä. Vakava psyykinen oireilu on tyypillisempää nuoremmille lapsille, vanhemmilla lapsilla on enemmän voimavaroja selviytyä traumaattisista kokemuksista. Lapset olivat kuitenkin huolissaan

kotimaahan jääneistä omaisistaan ja heillä oli vaikeuksia ymmärtää turvapaikkapäätöksen saamiseen liittyvää prosessia. He kokivat vastaanottokeskuksen henkilökunnan etäiseksi ja rinnastivat henkilökunnan viranomaisiin. Kokiessaan epäoikeudenmukaisuutta ja kiukkua tunteet kohdistuivat usein henkilökuntaan. Vanhempien pyynnöstä lapset joutuvat joskus vääristelemään ja valehtelemaan taustastaan. Tällöin he joutuvat omien vanhempiensa taholta hyväksikäytetyiksi, eivätkä pysty luomaan luottamuksellista suhdetta heistä huolehtiviin aikuisiin. (Sourander 2007, 482.)

Helander ja Mikkonen (2002) ovat tehneet selvityksen yksin tulleiden pakolaislasten kokemuksista Suomessa. Haastateltavat nuoret kokivat itsensä ulkopuolisiksi, vaikka yrittivät löytää paikkaansa uudessa kulttuurissa ja uuden yhteiskunnan jäsenenä. Turvapaikkapäätöksen odottaminen ja ulkopuolisuuden kokemus vei nuorilta oikeuden tulevaisuuteen, sen suunnitteluun ja toiveisiin. Nuoret tasapainottelevat kahden kulttuurin välillä, yrittävät sopeutua uuteen kulttuuriin ja samalla etsivät omaa identiteettiään ja paikkaansa elämässä. Pakolaisnuoret ovat tavallaan kahdessa eri välitilassa: he ovat maahanmuuttajia ja nuoria. Tutkimuksen mukaan monet pakolaislapset menettävät kulttuurisen identiteettinsä, mikä voi johtaa vakaviin häiriöihin. Juuri ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret ovat kokeneet asioita, jotka ovat vahingoksi identiteetin kehitykselle. Nuoret kokevat päätöksen odottamisen ahdistavaksi. Erityisen turhauttavaa on se, ettei itse voi tehdä mitään, eikä tiedä miten kauan joutuu odottamaan. Päätöksen odottaminen vaikuttaa konkreettisesti moniin nuorten elämää koskeviin asioihin. Opiskelupaikkaa ei voi saada ilman oleskelulupaa ja tulevaisuuden suunnitteleminen on vaikeaa. Nuoret elävät epävarmuuden keskellä, odottamisen välitilassa. (Helander & Mikkonen 2002, 108,114.)

Sari Koistinen on tehnyt sosiaalipedagogiikan alaan kuuluvan pro gradu-tutkielman pakolaisnuorten kokemuksista perheenyhdistämisestä. Koistinen pohtii dialogin toteutumista nuorten kanssa tehtävässä työssä. Dialogilla tarkoitetaan tässä yhteydessä erityisesti kasvattajan ja kasvatettavan välistä kommunikaatiota. Koistisen mukaan dialogi toteutuu, kun kasvattaja etsii työlleen sisällön kasvatettavien arjesta, maailmankuvasta ja kielestä. Arkipäivän dialogia voi rakentaa elämänhallinnan kannalta keskeisten ohjaus- ja opetustilanteiden ympärille, kuten ruuan valmistukseen tai virkasioiden hoitamiseen liittyviin tilanteisiin. Näistä arkisista ohjaustilanteista nuorelle välittyy vähitellen tunne siitä, että hänestä välitetään, ja ettei hän ole jäänyt yksin.

Nämä arkipäivän dialogit valmistavat tietä henkilökohtaisempaa, syvällisempää dialogia varten. Arkipäivän dialogissa tulisi viljellä myös pieniä huomionosoituksia, ystävällisiä sanoja ja katseita. Näistä nuori voi kerätä aineksia positiivisen identiteetin rakentamiseen. (Koistinen 2007, 131, 135-137, 146.)

Krister Björklund on tutkinut Varsinais-Suomeen asettuneiden, yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kokemuksia Suomeen saapumisensa jälkeen. Tietoja on kerätty sekä yksintulleilta itseltään että heidän parissaan työskenteleviltä. Tutkimus osoittaa, että vastaanottojärjestelmä ja kotouttamistoimenpiteet toimivat hyvin sekä nuorten että palveluiden tuottajien mielestä. Auttajat ovat keskeisessä asemassa, koska he korvaavat puuttuvan perheen tarjoamalla elämän perustarpeet ja auttamalla arjessa. Tutkimus osoittaa myös, että nuoret tarvitsevat tukea vielä pitkään sen jälkeen kun he ovat siirtyneet omilleen. Ilman ohjaajien tukea moni nuori on vaarassa syrjäytyä. (Björklund 2014, 81-86.)

Krister Björklund on tutkinut myös alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden vastaanottoa Suomessa pohjoismaisessa kontekstissa. Tutkimus osoittaa, että kaikissa pohjoismaissa on suhteellisen hyvin toimiva vastaanottojärjestelmä, joka perustuu lapsen etuun, mutta järjestelmässä on myös ongelmia. Suomessa kahtiajakautunut hallinto ja niiden välinen riittämätön yhteistyö sekä lasten sijoittaminen kuntiin, jotka eivät halua vastaanottaa lapsia aiheuttavat ongelmia. Puutteita on myös kielen opetuksessa, koulutuksessa, terveydenhuollon piiriin pääsemisessä sekä erityisesti mielenterveyspalvelujen saatavuudessa. Palvelujen saatavuus vaihtelee eri puolilla maata. (Björklund, 2015, 59-62.)

3 ALAIKÄISTEN VASTAANOTTO

Vastaanottokeskus on paikka, johon kansainvälistä suojelua hakeva ja tilapäistä suojelua saava majoitetaan ja joka järjestää kansainvälistä suojelua hakevan ja tilapäistä suojelua saavan vastaanottopalvelut. Lapsille tarkoitettut ryhmäkodit ja tukiasuntolat ovat myös vastaanottokeskuksia. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta

746/2011, 3§.) Vastaanottokeskus voi olla joko valtion, kunnan, järjestön tai yrityksen ylläpitämä. Vastaanottokeskuksessa asuminen on turvapaikanhakijalle ilmaista, ja asumisen on tarkoitus kestää niin kauan kunnes hakijan turvapaikkahakemus on ratkaistu. Turvapaikanhakija voi myös asua vastaanottokeskuksen ulkopuolella, jolloin majoitus on järjestettävä itsenäisesti ja omatoimisesti, mutta hakija on silti tietyn vastaanottokeskuksen palveluiden piirissä. Vastaanottokeskukset tarjoavat turvapaikanhakijoille lakisääteiset vastaanottopalvelut. (Suomen Pakolaisavun www-sivut 2016.)

Ilman huoltajaa tulleiden asioita säätelee laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (vastaanottolaki 746/2011), laki kotoutumisen edistämisestä (kotoutumislaki 1386/2010) ja lastensuojelulaki (471/2007). Ryhmäkodissa ja tukiasuntoloissa asuvia lapsia koskee vastaanottolaki ja perheryhmäkodissa asuvia lapsia kotouttamislaki. Yksintulleiden alaikäisten vastaanoton järjestäminen ja sen ohjaus kuuluvat Maahanmuuttoviraston ja sisäministeriön tehtäviin turvapaikkaprosessin ajan ja ELY-keskusten ja työ- ja elinkeinoministeriön tehtäviin oleskeluluvan saamisen jälkeen. Kahteen osaan jakautunut hallinto asettaa haasteita alaikäisyksiköiden valtakunnalliselle koordinoinnille. Hallinnon kaksijakoisuus vaikeuttaa myös lapsen edun toteutumista. Kun nuori saa oleskeluluvan, hän saattaa joutua muuttamaan paikkakuntaa siirtyäkseen ryhmäkodista perheryhmäkotiin. Tällöin nuori joutuu aloittamaan elämänsä alusta sosiaalisen turvaverkon, opiskelupaikan ja harrastusten jäädessä tutulle paikkakunnalle. (Suokonaukio & Rantala 2014,10- 11.)

Alaikäisten ilman huoltajaa saapuneiden turvapaikanhakijoiden vastaanotto on osa koko turvapaikanhakijoiden vastaanottoa. Alaikäisten asumisjärjestelyt on eriytetty iän mukaisesti. Vastaanottokeskusten yhteydessä toimivia alaikäisyksiköitä kutsutaan ryhmäkodeiksi ja tukiasuntoloiksi ja kuntaan sijoitetuille oleskeluluvan saaneille perustettuja yksiköitä perheryhmäkodeiksi. Osa näistä kodeista toimii yhdistettyinä ryhmä- ja perheryhmäkoteina. Tällaisesta yksiköstä alaikäisen ei tarvitse poistua saatuaan oleskeluluvan, vaan hän voi asua jatkossakin samassa paikassa. TE-keskuksen tehtävänä on osoittaa alaikäiselle kuntapaikka. Jos estettä ei ole, lapsi jatkaa asumistaan yksikössä. Jos asumismuodon ei katsota olevan lapselle sopiva, voi kunta etsiä edustajaa kuultuaan lapselle sijoituspaikan esim. lastensuojelulaitoksesta tai tuetun asumisen yksiköstä jos lapsi on sen ikäinen. Useimmiten perheryhmäkodissa tai siihen

liittyvässä tuki-asumisyksikössä asumisen jatkaminen on lapsen tai nuoren kannalta paras vaihtoehto. (European Migration Network 2009,20.)

Nuorten, pääsääntöisesti 16–17-vuotiaiden majoitus ja ohjaus on lähinnä asumispalvelua. Palvelut ovat pääsääntöisesti samat kuin nuoremmillekin lapsille mutta henkilöstön määrä nuorten asumisyksikössä on pienempi. (European Migration Network 2009, 21). Mikäli nuori täyttää 18 vuotta eikä ole vielä saanut turvapaikkapäätöstä, hänet siirretään asumaan aikuisten vastaanottokeskukseen. Oleskeluluvan saanut 18-vuotias nuori muuttaa asumaan kuntaan itsenäisesti. (Pakolaisneuvonta ry:n www-sivut.)

Nuoren hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat alaikäisyksikössä sosiaalityöntekijä ja lapselle nimetty omaohjaaja tai ohjaajat. Terveystieteidenhuollosta vastaa alaikäisyksikön terveydenhoitaja. Nuoresta huolehtimisen vastuu jakautuu usealle eri toimijalle ja työntekijälle. Vastaanottopalvelujen avulla pyritään tuottamaan nuorelle terveyden ja hyvinvoinnin edellytykset, tuetaan itsenäistä selviytymistä ja toimintakykyä, autetaan ongelmissa sekä ehkäistään syrjäytymistä. Toiminnan lähtökohtana on lapsen etu. Lapsen etua ei voida tyhjentävästi ja yleisesti määritellä. Lapsen edun arviointi asiakasprosessissa on yksilökohtaista kokonaisarviointia. Kaikki toimenpiteet on suunniteltava ja toteutettava niin, että ne ovat perusteltuja nuoren näkökulmasta. (Järvinen, Snellman & Helenius 2014, 4-5.)

Vastaanottokeskuksen tehtävänä on edistää nuorten suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Nuorelle tulee turvata hyvä kasvatusta ja hoito sekä hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Tavoitteena on luoda nuorille mahdollisuus varttua tasapainoisiksi aikuisiksi elämän varrella koetuista asioista huolimatta. Riskitekijöiden ohella tulee kiinnittää huomiota myös kasvua suojaaviin tekijöihin. Aikuisen läsnäolo on nuorelle tärkeää. Pitää kiinnittää erityistä huomiota siihen, että nuorella on mahdollisuus muodostaa pysyvä ja turvallinen kiintymyssuhde vähintään yhteen aikuiseseen vastaanottokeskuksessa asuessaan. Nuorelle opetetaan myös rajojen, sääntöjen ja sopimusten tekemistä ja noudattamista siten, että hän oppii kantamaan vastuuta ja oppii asettamaan oman käyttäytymisensä rajat. (Järvinen ym. 2014, 5-6.)

Kehittyäkseen ja vaikeista kokemuksista selviytyäkseen nuori tarvitsee suhteita aikuisiin, joihin hän voi luottaa ja jotka toimivat positiivisina roolimalleina (Helander & Mikkonen 2002, 130).

4 TURVAPAIKKAPROSESSI

Ilman huoltajaa tullut alaikäinen ilmoittaa rajatarkastusviranomaiselle haluavansa hakea turvapaikkaa. Hakemukseen liittyvät alkutoimenpiteet hoitaa poliisi tai rajaviranomainen. Viranomaiset ohjaavat lapsen- tai nuoren ryhmäkodin asiakkaaksi. Nuorten kohdalla kiinnitetään erityisesti huomiota iän selvittämiseen. Tarpeen vaatiessa hakijalle tehdään iänselvitys. (Pakolaisneuvonta ry:n www-sivut.) Turvapaikkahakemuksen jättämisen yhteydessä lapsesta otetaan valokuva ja sormenjäljet ulkomaalaisrekisteriä varten. 14 vuotta täyttäneiden sormenjäljet tallennetaan Eurodac-järjestelmään, jonka avulla voidaan selvittää hakijan oleskelut ja hakemukset muissa Euroopan maissa. (Alanko, Marttinen & Mustonen 2011, 17.)

Turvapaikkakuulustelun jälkeen hakemukset menevät Maahanmuuttoviraston Dublin-tulosalueelle, missä selvitetään, mikä maa on vastuussa turvapaikkahakemuksen käsittelystä. Euroopan Unionin jäsenmaat sekä Norja, Islanti ja Sveitsi ovat allekirjoittaneet ns. vastuunmäärittämisasetuksen (Dublin-asetus), jonka mukaan hakijan turvapaikkaperusteet tutkitaan vain yhdessä maassa. Hakemus voidaan siirtää käsiteltäväksi toiseen jäsenvaltioon, jos hakija on hakenut turvapaikkaa aikaisemmin kyseisestä maasta, hänellä on sen maan passi tai viisumi tai jos hänellä on perheenjäseniä kyseisessä maassa. Maahanmuuttovirasto voi kuitenkin käsitellä Suomessa jätetyn hakemuksen, vaikka se ei olisikaan asetuksen mukainen vastuuvaltio. Dublin menettely ei yleensä koske alle 14-vuotiaita hakijoita. Jos Maahanmuuttovirasto päättää käännättää turvapaikanhakijan toiseen maahan, päätöksestä voi valittaa Helsingin hallinto-oikeuteen. (Alanko, Marttinen & Mustonen 2011, 18-19.)

Turvapaikkamenettelyyn liittyi aikaisemmin kaksi puhuttelua, joista toisen teki poliisi ja toisen Maahanmuuttovirasto. Menettelyn kulku on kuitenkin muuttunut 1.3.2016.

Nykyään vain Maahanmuuttovirasto puhuttelee turvapaikanhakijoita. Turvapaikkatutkinta tehdään puhuttelun yhteydessä. (Maahanmuuttoviraston [www-sivut](#).) Puhuttelussa Maahanmuuttovirasto arvioi kansainvälisen suojelun tarpeen. Lapset puhutellaan maahanmuuttovirastossa tai virasto voi tehdä puhuttelun poikkeuksellisesti ryhmäkodissa, johon alaikäinen on majoittunut. Lasta kuultaessa turvapaikkatutkinnassa edustajan on oltava läsnä. Lisäksi turvapaikkaprosessissa hakijaa avustaa lakimies. Tarvittaessa myös ryhmäkodin sosiaalityöntekijä voi osallistua puhutteluun tai maahanmuuttovirasto voi pyytää sosiaalityöntekijältä lausunnon siitä, miten lapsen etu voitaisiin ottaa huomioon hakijan tapauksessa. (Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet 2014.) Maahanmuuttovirasto selvittää puhuttelussa, onko lapsi tai hänen perheensä kokenut kotimaassaan vainoa, ihmisoikeusloukkauksia, kidutusta tai muuta uhkaa. Puhuttelussa selvitetään, millaiset perusteet lapsella on hakea turvapaikkaa. Puhuttelu nauhoitetaan ja siitä tehdään kirjallinen pöytäkirja. Puhuttelu tulisi aina tehdä tulkin välityksellä lapsen omalla äidinkielellä. (Pakolaisneuvonta ry:n [www-sivut](#).)

Maahanmuuttoviraston päätös turvapaikasta perustuu hakijan eri haastattelutilanteissa antamiin tietoihin sekä hakijan esittämiin tai viranomaisten pyytämiin lisäselvityksiin. Ratkaisuun vaikuttavat oleellisesti tiedot hakijan kotimaasta ja sen ihmisoikeustilanteesta. Jos lapsella on perusteltu syy pelätä kotimaassaan vainoa alkuperän, uskonnon, kansalaisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi, hänelle myönnetään turvapaikka ja hän saa pakolaisen aseman Suomessa. Jos turvapaikkaa ei myönnetä, voidaan selvittää, voidaanko oleskelulupa myöntää muilla perusteilla. Poliisi kutsuu hakijan ja hänen edustajansa kuulemaan Maahanmuuttoviraston päätöksen. Päätös annetaan tulkin välityksellä. Jos hakija on tyytymätön päätökseen, siihen voi hakea muutosta Helsingin hallinto-oikeudesta. Hallinto-oikeuden päätöksestä voi valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valitukset eri oikeusasteisiin tekevät edustaja ja oikeudellinen avustaja. (Alanko, Marttinen & Mustonen 2011, 16-17.)

4.1 Edustaja

Kansainvälistä suojelua hakevalle, tilapäistä suojelua saavalle ja sellaiselle ihmiskauppan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla ei ole oleskelulupaa, määrätään viivytyksettä edustaja, jos lapsi on Suomessa ilman huoltajaa tai laillista edustajaa (Vastaanottolaki 746/2011, 39 §).

Ilman huoltajaa saapuvan lapsen asema kansainvälisissä sopimuksissa ja kansallisissa laeissa pyritään turvaamaan edustajajärjestelmällä. Ilman huoltajaa Suomeen tuleva lapsi on alaikäisyytensä vuoksi vajaavaltainen, joten hän tarvitsee edustajan ulkomailain lupaprosesseissa ja muissa hänen henkilöään ja varallisuuttaan koskevissa hallinto- ja tuomioistuinasioissa. Edustajan tehtävänä on tuoda esiin lapsen näkemys ja mielipide sekä oma arvionsa lapsen edusta. Edustajan keskeisenä tehtävänä on valvoa lapsen etua asumisessa ja muissa erilaisissa elämäntilanteissa. (Järvinen, Snellman & Helenius 2014, 12.)

4.1.1 Edustajan määrääminen

Ennen kuin lapselle on määrätty edustaja, ryhmäkodin johtaja käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen asioissa (Järvinen, Snellman & Helenius 2014, 12). Kun nuori on majoitettu ryhmäkotiin, ryhmäkodin johtaja tai sosiaalityöntekijä tekee käräjäoikeudelle hakemuksen edustajan määräämisestä. Ryhmäkodin henkilökunta ottaa yhteyttä edustajaan ja ehdottaa tälle edustettavaa. Edustaja tapaa lapsen ryhmäkodissa, jolloin molemmat osapuolet allekirjoittavat suostumuksen edustajaksi ja edustettavaksi ryhtymisestä. Tapaamisessa edustaja kertoo lapselle edustajan tehtävistä. Kun edustaja on ilmoittanut suostumuksensa tehtävään, ryhmäkoti toimittaa hakemuksen käräjäoikeuteen. (Edustajana turvapaikkamenettelyssä 2010, 10-11.) Virallisesti edustajan tehtävät alkavat, kun käräjäoikeus on antanut edustajamääräyksen (Järvinen ym. 2014,12).

4.1.2 Edustajan tehtävät

Edustaja käyttää nuoren puhevaltaa ja toimii nuoren puolueettomana edustajana. Edustaja tapaa nuorta ja tutustuu tämän elämäntilanteeseen. Edustajan tehtävänä on huolehtia, että nuoren mielipiteet ja toivomukset tulevat esille turvapaikkaprosessissa ja muussa päätöksenteossa. Edustaja pitää myös nuoren ajan tasalla prosessin etenemisessä. 15 vuotta täyttäneellä nuorella on rinnakkainen puhevalta edustajan kanssa tuomioistuimissa ja viranomaisasiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta. 15 vuotta täyttänyt nuori voi allekirjoittaa itse vastaanotto- tai käyttörahahakemuksensa. (Järvinen ym. 2014,14.)

4.1.3 Edustajan tehtävän lakkaaminen

Edustajan tehtävä lakkaa automaattisesti ilman erillistä päätöstä, kun edustettava tulee täysi-ikäiseksi, edustettava muuttaa pysyvästi pois Suomesta tai jos edustettavalle määrätään Suomessa huoltaja tai muu laillinen edustaja. Edustajan tehtävä lakkaa myös, jos iän selvittämiseksi tehdyn oikeuslääketieteellisen tutkimuksen perusteella käy ilmi, että edustettava on täysi-ikäinen. (Järvinen ym. 2014,16.)

4.2 Iän selvittäminen

Iällä on merkitystä monien laissa säädettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta. Alaikäisille ilman huoltajaa tuleville turvapaikanhakijoille on turvattu erikoisjärjestelyjä turvapaikkamenettelyssä ja vastaanotossa. Kaikki hakijat eivät kykene esittämään riittävää ja luotettavaa asiakirjanäyttöä iästään. Hakijat voivat olla lähtöisin maista, joissa sodan tai puutteellisen väestökirjanpidon vuoksi ei ole saatavissa henkilötietoja koskevia asiakirjoja. Nuoret eivät aina edes tiedä omaa ikäänsä. (Järvinen ym. 2014, 22.) Hakijan ikä selvitetään ensisijaisesti asiakirjojen ja rekisterien sekä hakijan kuulemisen avulla. Tietoja hakijan iästä voidaan saada myös muilta EU:n jäsenvaltioilta. Jos luotettavaa tietoa hakijan iästä ei ole saatavissa, lähtökohtana pidetään hakijan ilmoittamaa ikää. Ikä voidaan selvittää myös oikeuslääketieteellisellä tutkimuksella. Oikeuslääketieteellinen iän selvittäminen ei ole automaattinen käytäntö, tutkimusta käytetään, jos on olemassa ilmeisiä perusteita epäillä annettujen tietojen luotettavuutta.

Oikeuslääketieteellinen iän selvittäminen edellyttää hakijan ja edustajan suostumusta. Mikäli hakija kieltäytyy tutkimuksesta, häntä kohdellaan täysi-ikäisenä, jollei kieltäytymiselle ole hyväksyttävää syytä. Ratkaisu hyväksyttävästä syytä tehdään tapauskohtaisesti. (Järvinen ym. 2014, 21-22.)

5 VASTAANOTTOPALVELUT

Vastaanottopalveluihin kuuluvat majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, sosiaalipalvelut, terveydenhuoltopalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut sekä työ- ja opintotoiminta. Vastaanottopalveluina voidaan järjestää myös ateriat. Ilman huoltajaa oleville lapsille tarkoitetuissa ryhmäkodeissa ja tukiasuntoloissa voidaan järjestää täysi ylläpito. (Vastaanottolaki 746/2011, 13 §.)

5.1 Majoitus

Majoitusverkosto on muodostunut sen mukaan kuinka paljon paikkoja on turvapaikanhakijamäärien vuoksi tarvittu. Verkosto elää jatkuvasti ja paikkatarpeen vaihtelu on yksi työn suurista haasteista. Turvapaikanhakijoiden määrän kasvu aiheuttaa nopeasti tarpeen uusille yksiköille ja vastaavasti hyvin toimivia yksiköitä voidaan joutua lakkauttamaan joko sijainnin tai vähentyneen tarpeen vuoksi. (Suokonautio & Rantala 2014, 13.)

Ilman huoltajaa oleva lapsi majoitetaan ryhmäkotiin. Ryhmäkodin toimintaan sovelletaan lastensuojelulain 59 § mukaisia säädöksiä (Vastaanottolaki 746/2011, 17 §). Ryhmäkodin perustehtävä on antaa välttämätön suoja ja turva lapsille ja nuorille. Ryhmäkodissa huolehditaan lapsen iänmukaisesta huolenpidosta, hoidosta, kasvatuksesta ja tuesta ja työtä ohjaa jokaiselle lapselle laadittava asiakassuunnitelma ja tarkempi hoito- ja kasvatussuunnitelma. (Suokonautio & Rantala 2014, 14.)

Asuinyksikössä voidaan hoitaa enintään seitsemää lasta tai nuorta. Samaan rakennukseen voidaan sijoittaa enintään 24 lasta tai nuorta. Asuinyksikössä tulee olla vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. Jos samassa rakennuksessa on useampi asuinyksikkö, asuinyksikköä kohden tulee olla vähintään kuusi hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. (Lastensuojelulaki 417/2007, 59 §.)

16- vuotta täyttänyt ilman huoltajaa tuleva alaikäinen voidaan majoittaa tukiasuntoon, jos se on hänen kehityksensä ja hyvinvointinsa kannalta perusteltua. Samaan rakennukseen saa olla sijoitettuna enintään 40 lasta, ja kutakin kymmentä lasta kohden on oltava vähintään kolme hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. Kiireellisissä tapauksissa voidaan poiketa tässä momentissa säädetyistä määristä, jos se on välttämätöntä lapsen vastaanoton järjestämiseksi. (Vastaanottolaki 746/2011, 17 §.)

Mikäli lapsille tarkoitetut tilat ovat samassa rakennuksessa aikuisille tarkoitettujen tilojen kanssa, tulee siellä olla erillinen lapsille tarkoitettu osastonsa. Ilman huoltajaa oleva lapsi voidaan majoittaa myös muuhun lapsille tarkoitettuun majoituspaikkaan. Käytännössä tällä tarkoitetaan esimerkiksi kansanopistoja, joissa alaikäinen nuori voi asua sisäoppilaitoksessa ja osallistua opetukseen. (Suokonaukio & Rantala 2014, 15.)

Ryhmäkoti ja tukiasuntola eroavat asumismuotona toisistaan merkittävästi. Nuorten määrä voi tukiasuntolassa olla huomattavasti suurempi ja ohjaajaresurssi silti pienempi suhteutettuna ryhmäkodin nuorten ja ohjaajien määrään. Tämä asettaa nuoret hyvin eriarvoiseen asemaan toisiinsa nähden, sijoittuminen eri asumismuotoon voi olla satumaa tai kiinni pienestä erosta syntymäpäivän suhteen. Vastaanottolain mukaan nuori voidaan sijoittaa tukiasuntoon, jos se on hänen hyvinvointinsa ja kehityksensä kannalta perusteltua. Käytännössä mitään yksilöllistä selvitystä ei kuitenkaan tehdä, vaan sijoitus tehdään sattumanvaraisesti sen mukaan missä on tilaa. Nuoren vaikeudet ja esimerkiksi mielenterveysongelmat havaitaan vasta nuoreen paremmin tutustuttaessa.

5.1.1 Yksityismajoitus

Vastaanottolain mukaan alaikäinen voi asua yksityismajoituksessa. Mikäli alaikäinen turvapaikanhakija asuu yksityismajoituksessa, hän saa kuitenkin tarvitsemansa sosiaali- ja terveyspalvelut ryhmäkodin järjestäminä. Ryhmäkodin henkilökunta seuraa tiiviisti alaikäisen majoittumista. Ennen yksityismajoitukseen siirtymistä ryhmäkodin henkilökunta arvioi, onko yksityismajoitus sopiva vaihtoehto alaikäiselle henkilölle ja pystyykö vastaanottava perhe huolehtimaan hänestä. Päätöksen alaikäisen henkilön siirtymisestä yksityismajoitukseen tekee ryhmäkodin johtaja. (Kotouttaminen.fi.)

5.1.2 Perheryhmäkoti ja muu asuinyksikkö

Oleskeluluvan myöntämisen jälkeen ilman huoltajaa tulleen nuoren hoiva, huolenpito ja kasvatusta järjestetään perheryhmäkodissa, tuetun perhesijoituksen avulla tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla, esimerkiksi tukiasumisyksikössä. Nuori voi olla tukitoimien piirissä kunnes täyttää 21 vuotta. Perheryhmäkodin tai muun asuinyksikön toimitiloista ja kasvuoloista on voimassa, mitä lastensuojelulaisissa säädetään lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä yksikön tiloista, henkilöstön määrästä ja kelpoisuudesta. (Suokonaukio & Rantala 2014, 15.)

5.2 Sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut

Turvapaikanhakijalla on oikeus saada sosiaalihoitolain (sosiaalihoitolaki 1301/2014, 14 §) tarkoittamia sosiaalipalveluja, jos sosiaalihoillon ammattihenkilö arvioi ne välttämättömiksi sinä aikana, jona henkilö on oikeutettu vastaanottopalveluihin. Sosiaalityötä ja sosiaalihoilusta tekee vastaanottokeskuksessa sosiaalihoillon ammattihenkilö. Työhön kuuluu neuvontaa, ohjausta, sosiaalisten ongelmien selvittämistä ja muita tukitoimia, jotka ylläpitävät yksilöiden ja perheiden turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta. (Vastaanottolaki 746/2011, 25 §.)

Turvapaikanhakijalla on oikeus saada terveydenhuoltopalveluja siten kuin terveydenhuoltolain (terveydenhuoltolaki 1326/2010, 50 §) ja erikoissairaanhoidon lain (erikois-

sairaanhoitolaki 1062/1989, 3 §) mukaan säädetään sekä oikeus saada terveydenhuollon ammattihenkilöstön välittömäksi arvioimia muita terveyspalveluita. Tilapäistä suojelua saavalle sekä kansainvälistä suojelua hakevalle lapselle ja ihmiskaupan uhri-
rille, joka on lapsi, annetaan terveydenhuoltopalvelut samoin perustein kuin henkilölle, jolla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa. (Vastaanottolaki 746/20144, 26 §.)

Lapselle, joka on erityisen tuen tarpeessa, on annettava soveltuvaa neuvontaa ja kuntoutusta sekä soveltuvia mielenterveyspalveluita. Alaiäisten terveydenhoito annetaan laajempaan kuin aikuisten välttämättömät terveyspalvelut. Suurella osalla yksintul-
leista nuorista on traumakokemuksia, ja moni oireilee psyykkisesti ja fyysisesti. Lasten osalta ongelmana on se, ettei Suomessa ole lasten traumaperäisiin kokemuksiin ja mie-
lenterveysasioihin erikoistuneita terapiapalveluita. Aikuisille on kidutettujen kuntou-
tuskeskus (KITU), joka on erikoistunut auttamaan kidutuksen uhreja. KITUssa ei kui-
tenkaan hoideta lapsia, eikä vastaavaa palvelua ole tarjolla lapsille. (Parsons 2010, 42.)

Perusterveydenhuolto järjestetään vastaanottokeskuksissa. Välttämättömissä tapauk-
sissa myös kuntien terveyskeskukset hoitavat turvapaikanhakijoita. Sairaalat antavat
kiireellistä hoitoa. (Palolaisneuvonta ry:n www-sivut.)

5.3 Vastaanotto- ja käyttöraha

Turvapaikanhakijalle myönnetään vastaanottoraha ihmisarvoisen elämän kannalta
välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi.
Vastaanottorahan perusosa kattaa vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot, paikall-
liikenteen ja puhelimen käytöstä aiheutuneet menot sekä ruokamenot silloin, kun
vastaanottokeskus ei järjestä ateriapalvelua. (Vastaanottolaki 746/2011, 19§.)

Vastaanottorahan perusosan lisäksi turvapaikanhakijalle voidaan myöntää täydentävää
vastaanottorahaa yksilöllisiin erityistarpeisiin, kuten harrastusmenoja tai turvapaikka-
puhutteluun osallistumisesta aiheutuvia matkakuluja vasten. Täydentävän vastaanot-
torahan tarpeellisuus harkitaan jokaisen kohdalle erikseen. Myös vähäistä suuremmat

terveydenhuoltomenot, kuten reseptilääkkeet ja silmälasit voidaan maksaa täydentävänä vastaanottorahana. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2016.)

Jos vastaanottokeskus järjestää täyden ylläpidon, ilman huoltajaa olevalle lapselle myönnetään vastaanottorahan sijasta käyttöraha (Vastaanottolaki 746/2011, 21§).

Yksityismajoituksessa tai yli 16-vuotiaalle tukiasumisyksikössä asuvalle yksintulleelle nuorelle maksetaan käyttörahan sijaan vastaanottorahaa. Vastaanottorahan perusosa kuukautta kohti 314,91 € jos vastaanottokeskuksesta ei tarjota aterioita ja 92,30 € jos ateriat tarjotaan. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2016.)

Yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan käyttöraha on alle 16-vuotiailla 27,15 € ja 16–17-vuotiailla 48,86 €, tällöin ateriat tarjotaan vastaanottokeskuksesta. Käyttöraha voi olla myös tätä pienempi, jos se on perusteltua lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2016.)

5.4 Opetus

Kunnan velvollisuus järjestää esi- ja perusopetusta koskee kaikkia kunnan alueella asuvia lapsia ja nuoria, myös turvapaikanhakijoita. Kunta voi perusopetuslain 5 § mukaan järjestää perusopetuksen valmistavaa opetusta. Valmistavan opetuksen järjestämiseen ei ole lakiin perustuvaa velvollisuutta, mutta se on lähes aina välttämätöntä, jotta turvapaikanhakijalapsi saisi riittävät edellytykset osallistua varsinaiseen perusopetukseen. Maahanmuuttajataustaisen väestön osuus kunnan väestöstä vaikuttaa kunnan saamaan valtionosuuteen, lisäksi valtio maksaa opetuksen järjestäjälle kotikuntakorvauksen. Opetus- ja kulttuuriministeriössä on valmisteilla rahoituslain muutos, joka mahdollistaisi rahoituksen myös oppilaista, joille järjestetään opetusta ajanjaksona, joka ei osu laissa säädettyihin laskentapäiviin. Tällä hetkellä opetuksen lopullinen rahoitus määräytyy varainhoitovuoden ja sitä edeltävän vuoden 20.9 oppilasmäärän keskiarvon mukaisesti. (Opetushallituksen www-sivut 2016.)

Ilman huoltajaa tulleiden koulutukseen liittyy paljon haasteita. Koulutustaustat ovat hyvin erilaisia, jotkut eivät ole käyneet ollenkaan koulua ja jotkut ovat osallistuneet

lukiotasoiseen opetukseen. Monilla nuorilla on keskittymisvaikeuksia ja häiriökäyttäytymistä. Pakolaisuudesta johtuvat kokemukset saattavat estää tai vähentää normaalia oppimiskehitystä. Kouluvaikeudet voivat aiheuttaa ahdistusta, turhautumista ja huonommuuden tunteita. Nuoret tarvitsevat tukea läksyjen tekoon kaikilla opetusasteilla. (Helander & Mikkonen 2002, 132-133.) Traumaattiset kokemukset altistavat kognitiivisille häiriöille, joilla on vaikutusta koulumenestykseen. Kokemuksiin liittyvät syyllisyyden tunteet voivat myöhemmin kehittää toivottomuutta ja alakuloisuutta. Trauman seuraukset voivat olla esteenä motivaation kehittymiselle, jota koulutavoitteiden saavuttamiseksi tarvittaisiin. (Alitolppa- Niitamo, Fågel & Säävälä 2013, 70.)

Myöhään Suomeen tulleilla nuorilla tarkoitetaan niitä nuoria, jotka ovat saapuneet maahan oppivelvollisuusiän päätyttyä tai lähellä sen päättymistä eli 15–18-vuotiaina. He eivät enää sijoitu perusasteelle valmistavaan opetukseen tai eivät integroidu valmistavan opetuksen jälkeen yleisopetukseen. Näille nuorille ei Suomessa vielä ole yhtenäistä koulutuspolkumallia. Opiskelijat ohjautuvat usein väärään aikaan vääriin opilaitoksiin, käyvät ammatillisen koulutuksen liian aikaisin tai hakeutuvat toisen asteen opetukseen puutteellisilla tiedoilla ja opiskelutaidoilla, jolloin opintojen keskeytymisen riski kasvaa. Näillä nuorilla on suuri syrjäytymisen riski. (Joki 2013, 237.)

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Toteutin opinnäytetyön laadullisen tutkimuksen menetelmin. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Todellisuus on moninainen ja on otettava huomioon, ettei todellisuutta voi pirstoa mielivaltaisesti osiin. Samanaikaisesti tapahtumat muovaavat toisiaan. Laadullisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 127.) Valitsin laadullisen näkökulman, koska laadullisen tutkimuksen menetelmät soveltuvat parhaiten aineistonkeruuseen tutkimuskysymykseen vastaamisen kannalta.

Tutkimuslupaa hakiessani kävimme yksikönjohtajan kanssa tutkimussuunnitelman läpi. Teimme joitain korjauksia ja täsmennyksiä ja keskustelimme yksikön toiveista opinnäytetyön suhteen.

6.1 Aineiston keruu

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi puolistrukturoidun teemahaastattelun. Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille haastateltaville esitetään saman kysymykset, joihin haastateltava vastaa omin sanoin, valmiita vastausvaihtoehtoja ei ole. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa aihepiirit on määrätty etukäteen. Kysymyksillä ei kuitenkaan ole tarkkaa muotoa ja järjestystä. Haastattelija varmistaa, että kaikki teemat käydään läpi, mutta eri haastatteluissa voidaan edetä eri järjestyksessä tai käsitteilyn laajuus eri teemojen kohdalla voi vaihdella. (Eskola & Suoranta 2008, 86.) Valitsin teemahaastattelun menetelmän yksinkertaisuuden ja joustavuuden vuoksi. Haastateltavilla on takanaan useita viranomaistoimiin liittyviä jännittäviä ja osin pelottaviakin haastattelukokemuksia. Halusin luoda haastattelutilanteen, joka ei ole liian muodollinen, vaan voimme siirtyä aiheesta toiseen eri teemojen välillä luontevasti. Haastattelu on vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa (Eskola & Suoranta 2008, 85).

Teemahaastattelu etenee keskeisten teemojen varassa. Tutkittavien ääni tulee kuuluiin ja pystytään ottamaan huomioon se, että tutkittavien tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä ja merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 48.)

Haastatteluteemat syntyivät luontevasti tutkimuskysymyksen ympärille. Haastattelun teemoja olivat:

1. Taustatiedot
2. Vastaanottopalvelut
3. Tukiasumisyksikön arki
4. Ohjaajat ja muu henkilökunta
5. Ympäröivä yhteiskunta

Tein kysymysrunгон, jossa kaikkien teemojen alla oli 3-6 alakysymystä.

Tutkimusluvan saatuani olin yhteydessä tukiasumisyksikön sosiaalityöntekijään, joka kysyi edustajilta luvan antaa minulle heidän yhteystietonsa. Lähetin edustajille selvityksen tutkimuksesta ja sen tavoitteista sekä haastattelulupa-lomakkeen ja valtakirjan, jolla pyysin nuorelta lupaa haastatteluun. Edustajat suhtautuivat asiaan erittäin positiivisesti ja sain haastatteluluvat nopeasti. Lupia odottaessani kaksi haastateltavaa ehti kuitenkin muuttaa pois yksiköstä.

Haastattelin opinnäytetyötä varten neljää 16–17-vuotiasta poikaa. Kolme haastattelua tehtiin englannin kielellä ja yksi suomen kielellä. Olin suunnitellut tekeväni kuusi haastattelua, mutta aineistoa kertyi niin paljon, että litterointi olisi ollut liian suuri työ käytettävissä olevaan aikaan nähden ja koin, että olin saanut riittävästi aineistoa neljästä hyvin onnistuneesta haastattelusta. Tein haastattelut melko tiiviissä aikataulussa toukokuussa ja kesäkuussa 2016. Haastattelujen väliin jäi kuitenkin aikaa kuunnella edellinen haastattelu läpi. Kuuntelemalla opin lisää haastattelutekniikasta ja reflektoin omaa osuuttani haastattelun sujumisessa. Olin etukäteen päättänyt pitäytyä vain kysymysten esittämisessä ja tarkentavien kysymysten tekemisessä, mutta haastattelujen edetessä huomasin, että keskustelunomainen tilanne oli nuorten kanssa paljon luontevampi ja toimivampi. Ottaessani enemmän osaa keskusteluun haastateltavat rentoutuivat. Myös tapaamisten nimityksenä käytin haastattelun sijaan keskustelua koko prosessin ajan. Olin etukäteen ajatellut paljon haastattelujen onnistumista kielitaidon näkökulmasta. Pelkäsin aineiston jäävän suppeaksi kieliongelman vuoksi. Pelko osoittautui aiheettomaksi, haastateltavat pystyivät ilmaisemaan itseään erinomaisesti sekä englannin, että suomen kielellä. Haastattelun aikana jouduin kuitenkin usein selvittämään, olinko ymmärtänyt asian oikein. Tällöin haastateltava joko kertoi minun ymmärtäneen asian tai selitti asian uudelleen. Haastatteluja kuunnellessani olin tyytyväinen näistä tarkennuksista, sillä ilman niitä moni asia olisi jäänyt väärin ymmärretyksi.

Olen erittäin tyytyväinen haastattelutilanteisiin. Tunnelma oli rento ja vapautunut. Osaltaan tähän vaikutti se, että tunsin haastateltavat etukäteen ja luottamuksellinen suhde oli jo valmiiksi luotu. Pienen alkujutustelun ja tarjoilun jälkeen pääsimme siirtymään heti haastatteluteemojen käsittelyyn. Haastatteluteemojen valinta osoittautui

onnistuneeksi. Keskustelu eteni juuri valitsemieni teemojen mukaan ilman, että minun tarvitsi aina edes ottaa kyseistä teemaa erikseen puheeksi. Haastattelun jälkeen kysyin haastateltavilta millaisia ajatuksia heillä heräsi. Haastateltavat kertoivat kokemuksen olleen mukava ja rento, he kokivat asian tärkeäksi ja halusivat auttaa. Osa haastateltavista kertoi haluavansa auttaa minua henkilökohtaisesti sekä siksi, että heidän kokemuksistaan olisi hyötyä jatkossa muiden turvapaikanhakijoiden auttamisessa.

6.2 Sisällönanalyysi

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan lähteä liikkeelle puhtaalta pöydältä ilman ennakoasetelmia tai määritelmiä. Puhutaankin aineistolähtöisestä analyysistä, teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien, alhaalta ylöspäin. On tärkeää pohtia aineiston rajausta siten, että sen analysointi on mielekästä ja järkevää. Laadullinen aineisto ei lopu koskaan. Aineistolähtöinen analyysi on erityisen tarpeellista silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkin ilmiön olemuksesta. (Eskola & Suoranta 2008, 19.) Aineistolähtöisessä analyysissä tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Analyysiyksiköt valitaan tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Avainajatus on, että analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja tai harkittuja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.)

Valitsin aineiston analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin. Sisällönanalyysin avulla haastatteluja voidaan analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan yleinen ja tiivistetty kuvaus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104,106.)

Aineistolähtöisen eli induktiivisen aineiston analyysiä voidaan kuvata karkeasti kolmevaiheiseksi prosessiksi: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston pelkistämässä analysoitava informaatio pelkistetään siten, että karsitaan kaikki tutkimukselle epäolennainen tieto. Pelkistäminen voi tapahtua niin, että aineistosta etsitään tutkimustehtävän kysymyksillä niitä kuvaavia ilmaisuja ja kirjataan ne ylös. Aineiston ryhmittelyssä alkuperäisilmaukset käydään läpi tarkasti ja aineistosta etsitään

samanlaisuuksia tai eroavaisuuksia. Samaa asiaa tarkoittavat asiat ryhmitellään ja nimetään sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Abstrahoinnissa erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Alkuperäisinformaation kielellisistä ilmaisuista edetään teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Abstrahointia jatketaan yhdistelemällä luokituksia, niin kauan kuin se sisällön kannalta on mahdollista. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-112.)

Aineiston analyysi alkoi jo haastatteluvaiheessa. Havaitsin asioita, joiden tiesin olevan merkityksellisiä aineiston analyysissa ja tämä havainto antoi lisää innostusta. Seuraavassa haastattelussa kiinnitin erityistä huomiota tärkeisiin asioihin, jotka olivat tulleet esille edellisissä haastatteluissa ja syvensin näitä teemoja. Haastattelujen tekeminen oli myös itselleni hyvä oppimisprosessi. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, että annoin vastaajalle aikaa hakea oikeita sanoja, enkä pelännyt hiljaisia hetkiä. Monesti pienen miettimisen jälkeen haastateltava halusi vielä täydentää kertomaansa.

Tutkimuksen ydinasia on kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko. Analyysivaiheessa saadaan vastaukset tutkimusongelmiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 216.) Tutkimusaineisto on puhetta ja siitä litteroitavaa kirjoitettua tekstiä. Litterointi voidaan tehdä koko kerätystä aineistosta tai valikoidusti, litteroinnin tarkkuudesta ei ole yksiselitteistä ohjetta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 216.)

Aloitin aineiston litteroinnin heti haastattelujen päättymisen jälkeen. Materiaalia kertyi 19 sivua. Litterointi oli työläs vaihe, mutta sen aikana vielä moni haastattelussa epäselväksi jäänyt asia avautui ja tein mielessäni jo paljon aineiston analyysiä. Litteroinnin yhteydessä tein myös käännöstyön ja käänsin englanninkieliset haastattelut suomen kielelle. Päädyin litteroimaan koko haastattelun melko tarkasti, mutta en kuitenkaan merkinnyt näkyviin taukoja, huokauksia tai naurahduksia, koska niitä esiintyi vieraan kielen käyttämisen vuoksi niin paljon, että se olisi tehnyt tekstistä vaikealukuista.

Litteroinnin jälkeen aloitin aineiston lukemisen. Luettuani aineiston useaan kertaan eri päivinä aloin pilkkoa aineistoa merkitsemällä ilmaisuja tutkimusteemojen mukaan eri

väreillä. Ryhmittelin nämä ilmaukset teemojen alle omiksi tiedostoikseen. Jatkoin aineiston lukemista ja etsin siitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ilmaisevia lausumia, tämän jälkeen ryhmittelin lausumat eri luokkiin ja nimesin luokat niitä kuvaavilla käsitteillä. Aineisto tiivistyi, kun lausumat sijoitettiin yleisempien käsitteiden alle. Näitä käsitteitä tutkimalla etenin johtopäätöksiin.

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on, että keskitytään pieneen määrään tapauksia ja analysoidaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei ole määrä vaan laatu. Tutkija pyrkii sijoittamaan kohteen yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä ja antamaan siitä yksityiskohtaisen ja tarkan kuvan. Kyse on tutkijan kyvystä rakentaa vahvat teoreettiset perustukset, jotka ohjaavat aineiston hankintaa. Ei ole hyödyllistä tutkia sattumanvaraista joukkoa, vaan niitä jotka täyttävät tutkimukseen liittyvät tunnusmerkit. (Eskola & Suoranta, 2008, 18.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston määrä on tutkimuskohtainen, vastauksia tarvitaan sen verran kuin on aiheen kannalta välttämätöntä (Eskola & Suoranta 2008, 62.)

Hypoteesittomuus laadullisessa tutkimuksessa tarkoittaa sitä, että tutkijalla ei ole valmiita ennakko-oletuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista. Tietenkin havaintomme ovat aina latautuneita aiemmilla kokemuksillamme. Näistä kokemuksista ei kuitenkaan saa tulla sellaisia asetelmia, jotka rajaisivat toimenpiteitä. Uuden oppiminen edellyttää, että ennakko-oletukset tiedostetaan ja otetaan huomioon esioletuksina. On hyödyllistä kehitellä itselleen arvauksia siitä, mitä analyysi voi tuoda tullessaan. Tutkijan pitäisi myös yllättyä ja oppia tutkimuksen edetessä. Aineistojen avulla tutkija voi löytää uusia näkökulmia, ei vain vahvistaa ennakkoon epäilemäänsä. (Eskola & Suoranta 2008, 19.)

7 TULOKSET

7.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänä oli selvittää yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kokemuksia asumisesta ja arjesta tukiasumisyksikössä vastaanottovaiheessa. Tehtävänä oli myös selvittää heidän kokemuksiaan ympäröivästä yhteiskunnasta.

Tutkimuskysymykset, joihin pyrittiin löytämään vastaukset, olivat: Millaisia kokemuksia nuorilla on vastaanottopalveluista? Millaisia kokemuksia nuorilla on tukiasumisyksikön arjesta? Millaisia kokemuksia nuorilla on tukiasumisyksikön henkilökunnasta? Millaisia kokemuksia nuorilla on ympäröivästä yhteiskunnasta?

7.2 Nuorten kokemuksia vastaanottopalveluista

Kaikki haastateltavat nuoret kertoivat pitävänsä koulun käyntiä tärkeänä. Kaikilla ei ollut lähtömaassa mahdollisuutta käydä koulua joko asuinpaikan sijainnin vuoksi tai siksi, että on joutunut työskentelemään perheen apuna. Suomen kielen oppiminen oli kaikille tärkeää. Nuoret ovat erittäin motivoituneita opiskelemaan ja tekevät paljon työtä kielitaitonsa kehittymisen eteen. Kaikki vastaajat kertoivat harjoittelevansa suomen kieltä aktiivisesti myös vapaa-ajallaan. Nuoret kertoivat pitävänsä opettajistaan ja arvostivat oman opettajan vaivannäköä, koska opettaja käyttää darin kieltä apuna opetuksessa. Koulun aikuissuhteet ovat nuorille tärkeitä ja he kokevat saaneensa tukea opettajilta. Nuorten sosiaalinen verkosto on hyvin pieni ja nuoret rakentavat uutta tukiverkostoaan myös koulumaailmassa. Nuoret kertovat opettajille myös muista arjen asioista, jotka eivät liity kielen opetukseen tai koulutukseen. Joskus nuorten opettajille kertomat asiat aiheuttavat ristiriitoja koulun ja tukiasumisyksikön välillä. Nuori kertoo asioista oma näkemyksensä ja kuulija muodostaa mielipiteensä tämän perusteella. Yhteiset tapaamiset ja avoin keskustelu, jossa kaikkien mielipiteet kuullaan, auttaisivat ajamaan nuorten etua ja edistämään hyvinvointia.

”Opettajat ovat hyviä. Kun katson heitä, he hymyilevät. Olen onnellinen. He kohtelevat minua normaalisti”.

”Hänellä on oikein hyvä sydän”.

Nuoret kokivat suomalaisen koulujärjestelmän hyväksi. Lähtömaassa opiskellaan 3-4 tuntia, jonka jälkeen pidetään puolen tunnin tauko. Suomalaisia 45 minuutin oppitunteja pidettiin hyvänä. Tauot virkistävät, eikä koulupäivän aikana väsy niin helposti.

Nuoret pitivät tärkeänä, että pääpaino on suomen kielen opetuksessa. Kielen oppiminen on ollut vaikeaa. Yksi haastatelluista kertoi, ettei ole oppinut suomen kieltä mutta muut kokivat edistyneensä hyvin. Suureksi vaikeudeksi haastateltavat kokivat puhekielen ja kirjakielen eron. Haastateltavat kertoivat oppivansa hyvin kuuntelemalla, mutta kirjojen käyttö on vaikeaa, koska luku- ja kirjoitustaidoissa on puutteita. Haastateltavat kertoivat oppineensa englantia katsomalla englanninkielisiä elokuvia ja he halusivat opiskella suomen kieltä samalla tavalla. He kuuntelevat myös suomalaista musiikkia, opiskelevat internetin avulla ja viestittelemällä suomalaisten ystävien kanssa.

”Aluksi oli vaikeaa. Nyt vähän helppo. Ihmiset paljon nopeasti puhuu”.

Opetuksen siirtymistä aikuiskoulutuksen toimipisteestä normaalin perusopetuksen yhteyteen vastaajat pitivät erittäin hyvänä. Heillä on ollut mahdollisuus tavata suomalaisia ystäviään koulupäivän aikana ja opetuksesta on tullut monipuolisempaa. He ovat päässeet osallistumaan mm. taiteen opetukseen ja päässeet hyödyntämään tietotekniikkaa opiskelussa. Yksi haastatelluista kertoi oppineensa suomen kieltä vähän nopeammin ja hänet on integroitu perusopetuksen luokkaan kolmeksi tunniksi päivässä.

Suomen kielen oppimisessa suomalaisilla kavereilla on vastaajien mukaan suuri merkitys. Kaverit opettavat kieltä käytännönläheisellä tavalla. Kaikki vastaajan kokivat ongelmaksi sen, että suomalaiset kaverit haluavat puhua englantia harjaantuakseen englannin kielessä, kun taas he itse halusivat jutella suomeksi oppiakseen suomen kieltä. Kavereina haastateltavilla on yhtä paljon tyttöjä kuin poikia, mutta tytöt koettiin paremmiksi suomen kielen opettajiksi, koska keskustelu tyttöjen kanssa on syvällisempää.

”Se on all about girls, tiedätkö, kun puhut tyttöjen kanssa, poika sanoo ainoastaan smoke, fuck ja sellaista, sorry, mutta tytöt puhuu enemmän elämästä ja perheestä”.

”Puhun suomea kaverien kanssa. En halua puhua englantia. Minä olen suomalainen”.

Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta nuorilla ei ollut ollut suuria terveysongelmia tukiasumisyksikössä asumisen aikana. He kokivat kuitenkin, että apua on tarvittaessa vaikeaa saada tai ainakin sitä joutuu odottamaan pitkään. Nuoret vertasivat terveydenhoitoa oman maansa tilanteeseen ja ovat aiemmin tottuneet saamaan lääkärin hoitoa matalammalla kynnyksellä. Täällä lääkärin vastaanotolle on vaikeaa, jopa mahdotonta päästä. Vastaaja, joka on kärsinyt vakavammasta sairaudesta, kertoo hakeutuneensa sairaalahoitoon itse, soittamalla ambulanssin kadulta ulkopuolisen avustamana, koska ei ollut saanut pyytämäänsä apua tukiasumisyksiköstä. Vastaajat kertovat tarvitsevänsä hammashoitoa, mutta hammaslääkəriin ei pääse. Nuoret kaipasivat myös selitystä siihen, miksi nykyään lääkkeet pitää ostaa itse, kun aiemmin he saivat lääkkeet tukiasumisyksiköstä. He kaipasivat myös selkeää opetusta siitä, mitä lääkkeitä mihinkin vaivaan kuuluu käyttää eivätkä kokeneet osaavansa itse asioida apteekissa. Kulttuuriset erot terveydenhoidossa ja sairauksiin suhtautumisessa aiheuttivat nuorissa hämmennystä. Meillä harmittomana pidetty tavanomainen flunssatauti saattaa olla siihen tottumattomalle pelottava sairaus ja aiheuttaa huolta omasta terveydestä. Henkilökunnan välinpitämätön suhtautuminen aiheuttaa tunteen, että nuorista ei välitetä. Kärsivällinen neuvonta ja myötätunto ovat tärkeitä hoitotapoja silloin kun sairautta ei hoideta helposti ymmärrettävällä lääkityksellä.

Kaikki haastateltavat kertoivat pelaavansa vapaa-ajallaan jalkapalloa, vaikka se ei olekaan heidän oma lajinsa. Haastateltavilla on toiveita harrastuksista, joita asuinpaikkakunnalla Huittisissa ei ole mahdollisuutta harrastaa tai jotka ovat liian kalliita eikä niihin ole varaa. Kolme vastaajista kertoo haluavansa käydä enemmän kuntosalilla mutta esteenä ovat kuntosalimaksut tai se, ettei tarjotuilla salivuoroilla ole ohjausta ja neuvontaa. Haastateltavat harrastavat vapaa-ajallaan myös suomen kielen opiskelua ja käyvät kävelyllä ja lenkillä. Urheileminen ja liikunta koettiin erittäin tärkeäksi sekä fyysisen kunnon vuoksi, että psyykkisen hyvinvoinnin kannalta. Harrastusten kautta

nuoret olivat tutustuneet suomalaisiin nuoriin ja saaneet uusia kavereita. Jalkapalloa nuoret pitivät tärkeänä myös siksi, että se antaa mahdollisuuden yhdessäoloon ja yhdessä tekemiseen.

”Urheilu on niin tärkeää kaikille. Mielelle, ja joka kerta opettaja sanoo urheile, juokse, se on niin hyvä”,

”En ole hyvä jalkapallossa. Pelaan vaan, joskus juoksen. Se on niin hyvä minulle”.

Haastateltavat kertovat miten tärkeää turvapaikkaa odotellessa on, että on paljon tekemistä. Nuoret kokevat voivansa paremmin kun ovat kiireisiä. Kun päivä täyttyy koulunkäynnistä, harrastuksista ja kaverien kanssa olost, ei ehdi murehtia niin paljon turvapaikkapäätöksestä tai koti-ikävästä. Joutilaisuus on nuorten mielestä pahinta ja aiheuttaa murheita. Osalla on itse tehty päivärytmi, jota he noudattavat ja osa kaipaisi aikuisten apua luomaan heille selkeän strukturoidun aikataulun. Nuoret ovat kuulleet ryhmäkodissa asuvilta ystäviltään ryhmäkodin toiminnasta ja kaipaisivat myös omaan elämäänsä samankaltaista kodinomaista toimintaa, yhteisessä ruokapöydässä istumista, valvottua läksyjien tekoa ja aikuisten läsnäoloa. Kaikki vastaajat odottavat kesälomaa epävarmoin odotuksin. He ovat tyytyväisiä koulunkäynnin antamaan päivärytmiin ja pelkäävät, että kesällä heillä ei ole riittävästi tekemistä.

”Ei ole aikaa ajatella. Kiire on hyvä. Jos ei ole töitä, on vaikeaa”.

Nuoret kertoivat vastaanottorahan riittävän perustarpeisiin. He ostavat hygieniatarvikkeita, välipaloja, juomia sekä puheaikaa ja internetin käyttöaikaa puhelimiinsa. Suurimmaksi ongelmakseen vastaajat kertoivat, että raha ei riitä vaatteisiin. Vaatteet ovat tärkeitä, eikä kukaan haluaisi näyttää erilaiselta suomalaisnuoriin verrattuna. Tullessaan Suomeen haastateltavat saivat vaatteita ja kenkiä lahjoituksina ja joitain hankintoja tehtiin talven aikana myös täydentävällä vastaanottorahalla. Haastattelussa tuli ilmi, että nuoret eivät vielä ole ymmärtäneet vaatehankintojen periaatetta, eivätkä ymmärrä, että hankintoihin pitäisi säästää rahaa kuukausittaisesta vastaanottorahasta. Nuoret kritisoiivat, että kukaan ei auta heitä vaateongelmissa. Sekä tupakoitsijat, että

tupakoimattomat nuoret ymmärtävät hyvin tupakoimisen yhteyden käyttörahan riittävyteen. Vastaanottorahasta puhuttaessa nuorten puhe suuntautui myös tulevaisuuteen. Oleskelulupa, koulutus ja työ koettiin asioiksi, joiden avulla tulevaisuuden hankintoja on mahdollisuus tehdä. Yksi vastaajista kertoo olevansa tyytyväinen, että nyt ei tarvitse lainata rahaa. Hän kokee, ettei tarvitse tällä hetkellä paljon rahaa, mutta saatuaan turvapaikan tilanne muuttuu, koska on alettava maksamaan takaisin velkaa, jonka hän on tehnyt maksaakseen matkan Suomeen. Velka voi olla nuorelle henkisesti suuri rasite. Usein myös perhe on lainannut rahaa lähettäessään nuoren matkalle ja syyllisyys voi painaa nuorta myös perheen pärjäämisen vuoksi. Nuorilla oli hyvin vääristyneet ennakkokäsitykset Suomesta. Heille oli uskoteltu, että Suomi haluaa pakolaisia, koska täällä on kaikille työtä. Todellisuuden tullessa esiin nuoret voivat kokea pettymyksen ja kelpaamattomuuden tunteita, koska työtä ei löydykään niin helposti, eikä perheille pystytä lähettämään apua.

”Ei tarvitse murehtia niin paljon rahasta. Kun yksi raha loppuu, toinen tulee. Se riittää, kun yritän. Se on vähän vaikeaa, mutta yritän”.

Puhelimen ja internetin käyttömahdollisuus on haastateltaville tärkeää. Puhelimella pidetään yhteyttä kaverien kanssa, katsotaan elokuvia, pelataan ja opetellaan suomen kieltä.

”Puhelin on tärkeä, jos ei ole internetiä ei voi pelata eikä mennä facebookiin. Jos on tunteita, haluamme puhua kaverien kanssa, kaverit ovat siellä”.

Ennako-oletukseni oli, että puhelin olisi tärkeä perheen kanssa yhteydenpidon vuoksi. Vain yksi haastatelluista pitää säännöllisesti yhteyttä kotiin, muilla yhteydenpito on satunnaisempaa. Kahdella vastaajista perhettä on vaikea tavoittaa puutteellisten teleyhteyksien vuoksi, toinen näistä vastaajista oli ollut yhteydessä perheeseen vain kahdesti kotimaasta lähdön jälkeen. Yhdellä vastaajista ei ole omaa puhelinta, mutta saa tarvittaessa lainata kavereilta.

”Ystävä auttaa, antaa puhelin. Minä soittaa perheen kanssa. Jos puhuu aamulla, puhuu päivällä, puhuu illalla. Sitten ei ole surullinen”.

7.3 Nuorten kokemuksia tukiasumisyksikön arjesta

Puhuttaessa tukiasumisyksikön arjesta haastateltavat kertoivat suomen vastaanottojärjestelmän erilaisuudesta muihin maihin nähden. Asukkaiden siirtäminen toiseen yksikköön kesken turvapaikanhakuprosessin on ominaisuus, jota vastaajien mielestä muualla maailmassa ei tapahdu. Siirto voi tulla kyseeseen vain, jos asukas tappelee tai on muuten ongelmallinen, mutta suomessa asukkaita voidaan siirtää ilman mitään perustelua. Turvapaikanhakijan arki voi pahimmillaan olla jatkuvaa muuttamista paikasta toiseen.

Sen lisäksi, että nuoret kokevat epävarmuutta turvapaikkapäätöksestään, he joutuvat jatkuvasti pelkäämään siirtoa toiseen tukiasumisyksikköön tai ryhmäkotiin. Maahanmuuttovirasto tekee nopeita päätöksiä yksiköiden kapasiteetteihin, ja majoitustarpeen pienentyessä yksiköitä lopetetaan. Tämä tuo nuorten elämään kohtuutonta painetta ja epävarmuutta. Jatkuvassa epävarmuudessa eläminen vahingoittaa nuoren kasvua ja kehitystä. Omien taitojensa mukaan nuori rakentaa elämäänsä uutta pohjaa ja luo suhteita sekä aikuisiin että muihin nuoriin. Nuorilla tulisi olla oikeus kiinnittyä heistä huolehtiviin aikuisiin, kavereihin, harrastuksiin, kouluun ja muihin sosiaalisiin suhteisiin. Repäisyt irti näistä nuoren turvallisiksi kokemista oloista ja ystävyysuhteista aiheuttavat paljon vahinkoa nuoren elämän uudelleen rakentamisessa. Yhdistetyt ryhmä- ja perheryhmäkodit takaisivat Helanderin ja Mikkosen (2002, 129-130) mukaan pitkäaikaisen sijoituksen. Niissä asuvien nuorten ei tarvitsisi oleskeluluvan saatuaan muuttaa toiselle paikkakunnalle. Huittisten tukiasumisyksiköstä on muuttanut asukkaita pois perheenyhdistämisen vuoksi, täysi-ikäisyyden vuoksi tai päästäkseen asumaan lähemmäs sukulaisia tai oman etnisen ryhmän jäseniä. Nuoria on myös siirretty yksiköstä toiseen maahanmuuttoviraston päätöksellä. Hätmajoitustarpeen lakattua alle 16-vuotiaat asukkaat siirrettiin ryhmäkotiin. Kyseisen ryhmäkodin toimittua muutamia kuukausia maahanmuuttovirasto päätti lakkauttaa ryhmäkodin toiminnan marraskuussa 2016. Tällöin nuoret joutuvat muuttamaan taas. Oleskeluluvan saatuaan nuoret sijoitetaan perheryhmäkotiin tai tukiasumisyksikköön, jolloin he suurella todennäköisyydellä joutuvat taas muuttamaan. Välitila-ajasta ja epävarmuudesta kertoo osaltaan myös se, että nuoret käyttävät nykyisestä asumismuodostaan nimitystä ”camp” – leiri, eivätkä sanaa ”koti”.

”Suomessa me asumme ystävien kanssa, kuin veljet, kuin perhe. Olemme parhaita kavereita. Ja asun täällä kaverien kanssa saksassa ja minua ei siirretä. Ymmärrätkö? Suomessa kun olemme alle 18, kun menen maahanmuuttovirastoon, minut siirretään. Et ajattele (Maahanmuuttovirasto) että sinulla on ystäviä, joka päivä ja yö olet ystävien kanssa”.

Haastateltavat pohtivat, että tukiasumisyksikön arki on nyt sujuvampaa kuin alussa. Nuoret ovat oppineet tuntemaan suomalaista kulttuuria, Huittista asuinpaikkana ja ovat saaneet kavereita sekä tukiasumisyksiköstä että suomalaisista nuorista.

”Aluksi meille oli vaikeaa kun tulimme tänne, oppia tavat, kaiken kanssa. Kun tulimme, oli niin vaikeaa, koska kaipaamme perheitämme. Nyt on vähän parempi, koska tunnemme joitain ihmisiä ja meillä on ystäviä”.

”Kun tulimme, sää oli kylmä ja en nähnyt yhtään ihmistä. Näin taloja ja ajattelin: Mitä täällä on tapahtunut? Ajattelin, että kaikki talot ovat tyhjiä, vain me olemme täällä”.

Myös tukiasumisyksikön ruoka on nuorten mielestä parempaa kuin alussa. Aluksi ruokaa ei ollut aina riittävästi tai toisaalta se saattoi olla pahaa ja päätyä roskikseen. Nykyään ruoka riittää kaikille. Haastateltavat toteavat ruokakulttuurissa olevan suuria eroja. Suomessa tarjotaan vain yhtä ruokalajia kerrallaan, kun taas lähtömaassa kokaataan paljon kerrallaan. Yksi vastaajista kertoo itsekin ihmetellen alkuajoista, jolloin he pystyivät syömään valtavia määriä ja olivat silti koko ajan nälkäisiä. Nyt tilanne on tasoittunut ja nuoret ovat oppineet syömään vähemmän. Yhtenä syynä he pitävät sitä, että suomessa ei tehdä fyysistä työtä eikä ihminen silloin tarvitse yhtä paljon ruokaa. Saapumisen yhteydessä koettu nälkä tai tarve varastoida ruokaa selittyy varmaan osaltaan sillä, että matkalla huoli selviytymisestä oli ollut suuri. Olosuhteiden parannuttua kestää aikansa ennen kuin nuori ymmärtää, että ruokaa saa säännöllisesti eikä uhkaa enää ole. Meillä suhtaudutaan hyvin kriittisesti turvapaikanhakijoiden ruuasta esittämään kritiikkiin. Koemme, että heikossa asemassa olleella ei ole lupaa valittaa. Voimme kuitenkin miettiä, mitä ruuasta valittamisen takana piilee? Onko kyse enemmänkin koti-ikävästä vai kertooko se tyytymättömyydestä tai pahoinvoinnista jossain

muussa asiassa? Nuoret itse kertoivat, että he tarvitsivat vain aikaa tottua uusiin makuihin. Oma tuttu ruoka ja ruokakulttuuri auttavat myös koti-ikävään.

”Mutta tiedäthän, ruoka minun maassani, pidän niin paljon. Täällä ei syödä niin paljon, kokata niin paljon, mutta se on normaalia. Minun maassani saat oi, oi, oi...vain yhdelle pojalle, vain yhdelle perheelle. Mutta täällä ei ole niin”.

Kaikki haastatellut halusivat laittaa itse oman ruokansa. Kaikki eivät osaa laittaa ruokaa mutta halusivat oppia. Syyksi nuoret eivät mainitse mieltymystään lähtömaan ruokiin, vaan tiedostavat taidon tarpeellisuuden tulevaisuudessa, jolloin he joutuvat asumaan ja pärjäämään omillaan. Nuoret kokevat tarvitsevansa apua myös ruuan ostamisessa, jotta osaisivat ostaa oikeita raaka-aineita oikeaan hintaan. Tukiasumisyksikössä on harjoiteltu ruuan laittoa muutaman kerran, mutta viime aikoina sitä ei ole enää tapahtunut. Nuoret ihmettelevät miksi näin on.

”Joskus me teemme mutta nyt ei enää, en tiedä miksi. Ohjaaja ei halua me teemme ruokaa. Pojat haluaa, koska haluaa tietää millainen ruoka koska myöhemmin on ongelma”.

”Me tarvitsemme sitä, koska ensi vuonna olen 18 ja joudun tekemään sen, eikä kukaan opeta meitä. Mitä pitäisi ostaa, mitkä ovat hinnat, mikä on kallista, mikä halvempaa, mitä rikkaat valitsevat, mitä yksinkertaisemmat ihmiset valitsevat. Emme tiedä sellaisesta. Tämä on kotimme, meidän pitää oppia”.

Asunnon siivous sujuu haastateltavien mielestä hyvin, oman huoneen siivoaminen on nuorten mielestä jokaisen oma tehtävä ja harjaannuttaa itsenäisyyteen. Yksi haastateltavista myöntää, ettei juurikaan huolehdi asunnon siisteydestä. Ongelmia aiheutuu lähinnä huonetoverien välisistä siisteyskäsitksistä.

”Tykkään siivota ja olla siisti. Olet nähnyt huoneeni. Se riippuu perheestäsi, jos perhe opettaa, sinulla on sellainen tapa. Minulla ei ole ongelmaa, voin tehdä sen”.

Arjen sujuminen tukiasumisyksikössä on nuorten mielestä parantunut alun tilanteesta. Asukkaita on vähemmän ja käytännön asiat, kuten pyykinpesu ja ruokahuolto, hoituvat paremmin, mutta nuoret eivät silti koe saavansa parempaa tukea ohjaajilta. He kaipaivat myös yksikön ulkopuolelle suuntautuvia retkiä oppiakseen tuntemaan maata paremmin ja saadakseen vaihtelua arkeen. Arjessa tärkeintä on nuorten mielestä kiireinen aikataulu ja että on mahdollisimman paljon tekemistä. Vaikka tietoa tulevasta ei ole, nuoret miettivät tulevaisuutta ja ajattelevat arkiset asiatkin tulevaisuuden näkökulmasta. He haluavat oppia uusia taitoja ja kokevat tarvitsevänsä tukea ja ohjausta näiden taitojen oppimisessa. Nuoret haluavat huolehtia asunnoistaan, he haluavat oppia laittamaan ruokaa ja asioimaan kaupassa ja apteekissa. He myös unelmoivat aivan samalla tavalla kuin suomalaiset nuoret ja haaveilevat saavansa koulutuksen, työn, perheen ja hankkivansa polkupyörän, mopon, auton ja lopulta myös oman talon. Nuorten puhetta leimaa aikuiseksi kasvaminen, omillaan toimeen tuleminen ja toivo paremmasta tulevaisuudesta.

Tukiasumisyksikön nuoret tulevat kollektivistisesta kulttuurista suomen individualistiseen kulttuuriin, jossa korostetaan nuoren aikaista itsenäistymistä ja omillaan toimeen tulemistä. Nuoren ikää katsotaan papereista tai arvioidaan ulkonäön perusteella. Turvapaikanhakijat tulevat kuitenkin hyvin erilaisista perheistä erilaisin taustoin. Iästään ja fyysisestä olemuksestaan huolimatta nuori saattaa olla vielä psyykkiseltä kehitykseltään täysin lapsi ja tarvitsee paljon tukea ja ohjausta arkisissakin asioissa. Toisaalta nuori voi myös olla ikäänsä nähden paljon kypsempi ja tottunut kantamaan vastuun omista asioistaan. Tämän ristiriidan vuoksi on erityisen tärkeää kohdella nuoria yksilöllisesti. On syytä miettiä, miten paljon vastuuta nuorelle voi antaa. Vastuuta on oltava riittävästi, jotta se kasvattaa itsenäisyyteen, mutta ei kuitenkaan liikaa, jotta nuori ei kokisi jäävänsä yksin vaille aikuisten huolenpitoa. Nuorten mainitsema tarve saada apua asiointiin apteekissa kertoo hyvin siitä, ettei nuori ole vielä valmis itsenäiseen elämään. Jos nuori ei tunne osaavansa lääkittää itseään tarpeen tullen, vastuu tällaisesta asiasta voi tuntua pelottavalta. Vaikka Suomessa on vastaanotettu yksin tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita jo pitkään, vuoden 2015 suuren tulijamäärän vuoksi alalle rekrytoitiin paljon uutta henkilökuntaa, jolla ei ollut kokemusta turvapaikanhakijoiden tai nuorten kanssa työskentelystä. Uusia yksiköitä perustettaessa ja uu-

sia toimintamalleja luotaessa on ollut tarpeen miettiä, onko kyseessä lastensuojelulain tapaan toimiva yksikkö vai nuorten itsenäisen asumisen yksikkö. Henkilökunnan tausta ja aikaisempi työkokemus vaikuttavat tapoihin ajatella ja toimia ja aiheuttavat myös keskustelua siitä, miten paljon vastuuta nuorelle voidaan antaa ja missä asioissa vastuu on oltava aikuisilla. Työyhteisön avoimen keskustelun avulla voidaan löytää kullekin nuorelle sopiva tapa toimia, yksilölliset erot huomioiden. Voidaan myös kysyä, tarvitseeko meidän vaatia suomalaisiltakaan lapsilta ja nuorilta itsenäistymistä niin varhaisessa vaiheessa?

Kuten kaikille nuorille, myös turvapaikanhakijoille kaverisuhteet ovat tärkeitä. Kaikki olivat saaneet kavereita sekä tukiasumisyksiköstä että suomalaisista nuorista. Kaverit olivat apuna kielen oppimisessa, mutta heidät koettiin myös vahvana vertaistukena vaikeuksien keskellä. Vastauksissa kävi ilmi, että nuorilla oli paljon kavereita, mutta vain vähän hyviä ystäviä. Tukiasumisyksikössä on ollut varkauksia, riitoja ja erilaisia konflikteja, joista osa tulee henkilökunnan tietoon ja osa jää asukkaiden itsensä selvitettäväksi. Eri kansalaisuuksien ja eri uskontokuntien väliset riidat ovat väistämättä osa arkea ja kaikkien kanssa on kuitenkin tultava toimeen. Ristiriidat eivät aina liity kulttuuriin tai uskontoon, ihan samanlaisia ongelmia varmasti syntyisi, jos samaan asumisyksikköön sijoitettaisiin 40 suomalaista nuorta. Tällaisissa olosuhteissa eläessä luottamuksellisen suhteen syntyminen asukkaiden välille on haasteellista. Pelko ja epäluulo ovat osa arkea ja vähäisestä omaisuudestaan on pidettävä tarkasti huolta.

”Pojat kysyy mitä kuuluu, pojat puhuu keskenään. Ei surullinen, jos voi puhua. Internet ei perheellä. Antaa passi vai ei, miettii perhettä”.

”Surullinen jos vain makaa sängyssä, yöllä surullinen. Puhuu ystävän kanssa elämän ongelma”

7.4 Nuorten kokemuksia tukiasumisyksikön henkilökunnasta

Puhuttaessa tukiasumisyksikön henkilökunnasta puhe kohdistui lähinnä ohjaajiin. Nuorten puheessa korostui se, että he eivät halunneet leimata kaikkia ohjaajia saman-

laisiksi, vaan heidän mielestään on olemassa hyviä ohjaajia ja huonoja ohjaajia. Kriittisemmin ohjaajiin suhtautuvat nuoret ihmettelivät, mihin ohjaajien aika päivän aikana kuluu. Nuoret kokivat, että ohjaajien kokoukset ja keittiötyöt vievät niin paljon aikaa, että he jäävät ilman apua päivittäisissä toimissaan. Erityisesti ohjaajien osallistuminen keittiötöihin herättää ihmetystä.

”Kun tulemme syömään, he eivät tee mitään. Vain seisovat ja otamme kaiken itse. Kaksi ihmistä riittää tekemään ruuan ja täällä on kokki”.

”Siivoamme huoneemme itse, meillä on kokki joka laittaa ruuan, joka pesee lautaset. Tulemme vain syömään. Joskus pojat pesee keittiön, joskus ohjaajat. En tiedä mitä ohjaajat tekee. Aina heillä on keskustelu”.

Tukiasumisyksikön majoituskapasiteetti on muuttunut useaan otteeseen ja samalla myös henkilökunnan määrään on tullut muutoksia. Nuorten mielestä ohjaajien määrällä ei kuitenkaan ole ollut merkitystä siinä, miten paljon he ovat saaneet apua tai tukea.

”Ohjaajia on vaikka sata, ei ole eroa. Ei eroa, onko paljon vai vähän”.

Vastauksissa tuli selkeästi esiin, että nuoret kaipaavat ohjaajilta vanhemmuuden kaltaista otetta, vaikka ohjaaja ei voikaan kokonaan korvata omaa vanhempaa. He kaipaavat ohjausta ja neuvontaa, mutta myös selkeitä sääntöjä ja niiden noudattamisen vaatimista. Nuoret halusivat, että heistä oltaisiin kiinnostuneita ja että he saisivat enemmän huomiota. Kuulluksi tuleminen oli käsitteenä nuorille outo. Kysyessäni asiasta keskustelu kääntyi usein siihen, että nuoret kertoivat haluavansa kuunnella ja totella ohjaajia. Voi olla, että lähtömaiden kulttuuriin kuuluu vanhempien ja auktoriteettien kunnioittaminen niin vahvasti, että nuorten on vaikea hahmottaa käsitettä.

”Kun tulin, olin niin onnellinen. Ajattelin, että he ovat perhettä. Kun he eivät tulleet, he eivät kysyneet. Eivät tulleet huoneisiimme. Kun menemme keittiöön, menemme toimistoon, he eivät kysy mitä kuuluu. Meistä tuntuu, että he eivät pidä meistä. Minusta todella tuntuu, että he eivät pidä minusta”.

”Kyllä, maassani ehkä äiti läimäyttää koska haluaa pojan kuuntelevan. Iso nainen, iso mies haluaa, että poika kuuntelee. Miksi? Hänellä ei ole perhettä, täällä hän haluaa kuunnella aikuista. Hänellä on vain sinut, vain ohjaaja”.

”Katso, ehkä olet 13-vuotias, 14-vuotias, mutta sydän on pieni. Minulla on pieni sydän, mutta sinä olet nähnyt elämää, 30 vuotta, 40 vuotta elämää. Ehkä olet opiskellut, minä en ole”.

Haastateltavat kertoivat, että kaikilla talon ohjaajilla on samat säännöt, mutta kaikkia nuoria ei kohdella tasavertaisesti. Nuorten mielestä yksilöiden leimaaminen kansalaisuuden perusteella on väärin. Jokaista pitäisi kohdella omana itsenään.

”Jos tulet maahani ja tappelet yhden pojan kanssa, hän sanoo sinä olet paha, ei sano kaikki suomalaiset. Suomessa sanotaan kaikki on pahoja”.

Nuoret tuovat esiin yksilöllisen huomioimisen tärkeyden ja toivovat pieniä huomionosoituksia merkkipäivinä. Se, että toisia on huomioitu ja toisia ei, on aiheuttanut mielihapaa ja kateutta. Lahjan sijasta aikuinen voisi antaa myös aikaa ja huomiota.

Nuorten mielestä eri kansalaisuuksien edustajia kohdellaan eri tavalla ja eroa on myös hiljaisten ja äänekkäiden nuorten välisessä kohtelussa. Luonteensa ja taustansa mukaan nuoret käyttävät erilaisia keinoja saadakseen tukea sosiaalisilta verkostoiltaan. Toinen vaatii oikeuksiaan ja haluamiansa asioita äänekkäästi ja toinen tyytyy vähempään tai odottaa, että hänen mielipidettään tai toivettaan tullaan kysymään. Kun nuoria on paljon, hiljaisemmat jäävät helposti vähemmälle huomiolle. Syrjäytymisen ehkäisyn ja mielenterveysongelmien tunnistamisen kannalta on erityisen tärkeää, että myös hiljaisemmat nuoret huomioidaan. Nuorten näkökulmasta tasa-arvoinen kohtelu tarkoittaa usein sitä, että kaikki saavat samat palvelut ja samat aineelliset hyödykkeet. Näin suuressa asumisyksikössä ei kuitenkaan ole mahdollista, eikä tarkoituksenmukaista hankkia aina kaikille asukkaille palveluja tai tarvikkeita samanaikaisesti. Hankintojen pitäisi enneminkin perustua ajatteluun, että kukin saa sen minkä tarvitsee.

Tässä nuorillakin on oppimisen paikka ja he tarvitsevat aikuisten apua ymmärtääkseen toimintaperiaatteet. Aikuisilla on joskus vaikeaa ymmärtää nuorten vaatimuksia ja he kokevat turhautuneisuutta. Pitkän ja vaarallisen tulomatkan jälkeen turvapaikanhakijat kokevat kiitollisuutta siitä, että ovat turvassa. Kun perustarpeet; asuminen, ruoka ja vaatetus on tyydytetty alkaa ihminen hyvin pian tehdä huomioita ympäristöstään. On täysin luonnollista alkaa haluta samoja asioita, joita näkee muilla olevan. Nuorelle on aivan normaalia, että yhden asian saatuaan hän haluaa seuraavaa. Henkilökohtainen huomioiminen ja tasavertainen kohtelu kuuluvat kuitenkin kaikille ja on kaikkien yhtäläinen oikeus.

”Olen sanonut ohjaajalle monta kertaa, kaikki eivät ole tasa-arvoisia. Sanotaan, että Suomessa kaikki ovat tasa-arvoisia. Ohjaajani ei ole tullut kertaakaan kysymään olenko OK. Kaikki muut ohjaajat tuovat jotain, kukkia Uutena Vuonna ja jos jotain tapahtuu, he tuovat suklaata tai jotain. Ohjaajani ei ole tuonut minulle mitään. Minulla ei ole mitään mahdollisuuksia. Kaikki tarvitsevat huomiota. Kaikki ihmiset ovat sellaisia”.

Ohjaajat saavat nuorilta myös paljon kiitosta. Negatiivisessa mielessä kukaan haastelluista ei maininnut ohjaajien nimiä, vaan puhuivat yleisellä tasolla. Sen sijaan he halusivat nimetä lempiohjaajiaan. Yksi nuorista kuvasi ohjaajaa isoveljekseen, jolta saa aina tarvitessaan keskusteluapua ja joka saa hänet rauhoittumaan pelkästään puhumalla. Vastauksista tuli kuitenkin ilmi, että asiat eivät etene nopeasti vaan aina joutuu odottamaan. Nuorten temperamentit ja kärsivällisyys vaikuttavat siihen, miten he kokevat tulevaisuutensa autetuksi. Kaikki nuoret kokivat, että ohjaajilla on samat säännöt.

”Yleisesti he ovat hyviä. Kun sanot monta kertaa, he tekevät. Lopulta he ovat hyviä. Heillä on samat säännöt”.

”Ohjaajat kuuntelevat, lopulta he auttavat. Kun olin surullinen, minua lohdutettiin”.

”Omaohjaaja auttaa. Haluan, että vain omaohjaaja auttaa”.

Tukiasumisyksikön muun henkilökunnan toiminta jakoi mielipiteitä, mutta ei herättänyt kiivasta keskustelua. Sosiaalityöntekijään, terveydenhoitajaan ja yksikönjohtajaan oltiin yleisesti melko tyytyväisiä. Nuoret kokivat, että apua ei aina saa, mutta ymmärsivät, ettei syy ole henkilökohtainen, vaan johtuu säännöistä.

Nuoret kaipaavat ohjaajilta enemmän huomiota. Tukiasumisyksikön arki on kiireistä ja hiljaisemmat nuoret kokevat, etteivät tule kuulluksi eivätkä autetuiksi. Nuoret kaipaivat kiireettömiä yhdessäolon hetkiä, apua läksyissä ja että aikuiset pelaisivat heidän kanssaan. He toivovat lohdutusta ja keskusteluapua huonoilla hetkillä ja sitä, että heidän paha olonsa huomattaisiin. Nuoret kaipaavat aikuisten apua myös käytännön asioiden hoitamisessa, kuten kaupassa asioinnin opettelussa. Tärkeintä olisi kuitenkin tunne, että heistä välitetään ja että heistä ollaan kiinnostuneita. Nuoret haluaisivat ohjaajien olevan heille kuin vanhempia ja kaipaavat, että aikuiset sanovat heille mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Nuoret toivovat kunnioittavaa kohtaamista ja odottavat aikuisilta rauhallista ja kärsivällistä käytöstä. Alatyylinen puhe ja huutaminen ovat heidän mielestään nuorille normaalia, mutta aikuiselta se ei ole hyväksyttävää. Rädyn (2002) mukaan yksin tulleet pakolaislapset ovat haasteellinen asiakasryhmä. Lapsina ja nuorina heillä on kehitysprosessiinsa liittyviä ongelmia ja pakolaisina heillä on sotaan, väkivaltaan ja menetyksiin liittyviä traumaattisia kokemuksia. Nuoren tukeminen tässä elämäntilanteessa vaatii työntekijältä paljon. (Räty 2002, 178.) Tukiasumisyksikön henkilökunnan ja erityisesti ohjaajien vastuu on suuri. Nuoret tarvitsevat luottamuksellisia aikuiskontakteja tunteakseen olonsa turvalliseksi. Souranderin (2007, 482) tutkimuksen mukaan kokiessaan kiukkua ja epävarmuutta nuori kohdistaa tunteensa usein juuri henkilökuntaan. Näissä tilanteissa ohjaajilta kaivataan ammatillisuutta ja omien tunteiden hallitsemisen taitoa.

Ihmissuhde- ja auttamistyössä keskeinen työväline on työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutussuhde. Suhteen toimiessa vaikeitakin asioita on helpompi käsitellä. Toimiva vuorovaikutussuhde vaatii luottamusta ja luottamus syntyy aidon, arvostavan kohtaamisen myötä. Ohjaajien ja muun henkilökunnan työllä on suuri merkitys nuorten tulevaisuuden kannalta. Vaikka kyse on pienestä hetkestä nuorten elämässä, juuri vastaanottovaiheessa nuoret muodostavat käsityksiään suomalaisista ja suomalaisesta kulttuurista ja näillä ensivaikutelmilla voi olla pitkäkestoisia seurauksia. Nuorten vastauksista tulee vahvasti esille halu tulla nähdyksi ja kuulluksi. Usein nuorten toiveet

kohdistuvat jonkin aineellisen hyödyn tai palvelun saamiseen. Kaikilla ohjaajilla on samat lähtökohdat näiden toiveiden toteuttamiseen, lähtökohtia säätelevät vastaanottolaki, maahanmuuttoviraston ohjeistukset ja yksikössä sovitut säännöt. Nuoren tyytyväisyyttä ei kuitenkaan aina takaa saatu aineellinen hyöty, vaan kokemus siitä, miten hän on tullut kohdatuksi. Arvostava kohtaaminen ja ohjaajan nuorelle antama aika ja huomio vahvistavat nuoren itsetuntoa ja auttavat nuorta kasvamaan vastuuntuntoon ja itsenäisyyteen.

Nuoret korostivat ihmisten yksilöllistä merkitystä ja pelkäsivät tulevansa leimatuksi muiden turvapaikanhakijoiden toiminnan perusteella. Tämä kertoo halusta tulla kohdelluksi ja hyväksytyksi omana itsenään, ei pelkästään yhteisön jäsenenä. Vaikka ryhmään kuulumisen tarve on voimakas, nuoret pohtivat asioita itsensä ja omien henkilökohtaisten tarpeidensa pohjalta. Kehittyäkseen ikätasonsa mukaisesti nuori tarvitsee vuorovaikutusta ja palautetta siitä miten juuri hän kehityksessään etenee. Yksi vastaajista sanoi, ettei hän tiedä onko hyvä vai huono, koska kukaan ei kerro sitä hänelle. Yksilöllinen kohtelu vaatii ennen kaikkea sitä, että kasvattaja tuntee nuoren ja on hänen asioistaan kiinnostunut. Asumisyksikön suuren koon vuoksi ei ole mahdollista, että ohjaajat tuntisivat kaikki nuoret riittävän hyvin, tällöin omaohjaajan rooli korostuu ja henkilökohtaiselle ohjaukselle on löydettävä aikaa. Nuorelle on annettava mahdollisuus ilmaista mieltymyksiään, vaikka näiden mieltymysten huomioonottaminen ei aina sujukaan ongelmitta. Harrastusmahdollisuuksia ei aina pystytä toteuttamaan taloudellisten resurssien tai harrastuspaikkojen sijainnin suhteen ja vastaanottolaki säätelee tiukasti muiden palvelujen toteuttamista. Nuorten toiveiden kuuleminen ei tarkoita sitä, että hänen kaikki toiveensa toteutetaan, vaan että yhdessä selvitetään mitkä ovat mahdollisuudet.

7.5 Nuorten kokemuksia ympäröivästä yhteiskunnasta

Asuinpaikkakuntana Huittinen sai sekä kiitosta, että moitteita. Nuoret vertaavat Huittista asuinpaikkana suurempiin kaupunkeihin ja ajatukset ovat ristiriitaiset. Toisaalta he haluaisivat asua suuremmassa kaupungissa, mutta toisaalta he arvostavat rauhaa ja hiljaisuutta. Nuoret pitävät Huittista turvallisena asuinpaikkana ja kokevat, että pieni

paikkakunta voisi olla heidän tulevaisuutensa kannalta parempi. Kuitenkin nuoret kertovat myös kaipaavansa omaan kulttuurinsa yhteisöllisyyttä ja haluaisivat olla tekemisissä oman etnisen ryhmänsä aikuisten kanssa. Omien vanhempien puuttuessa nuoret halusivat olla tekemisissä vaikka kaverien vanhempien kanssa. Myös Helanderin ja Mikkosen (2002, 129,130) tutkimuksen toimenpide-ehdotuksissa todetaan, että etnisen taustan, oman kulttuurin ja kielen säilyttämisen kannalta sijoitusta sukulaisperheeseen tai muuhun saman etnisen yhteisön perheeseen voidaan pitää hyvänä vaihtoehtona. Perhesijoitus on myös huomattavasti edullisempaa kuin laitoshoido. Toisaalta tukiasuminen valmentaa itsenäiseen asumiseen ja yhteiskuntaan sopeutumiseen paremmin kuin perheessä asuminen.

Nuoret kaipasivat isompiin kaupunkeihin ja olivat sitä mieltä, että esimerkiksi Helsingissä ihmiset ovat avoimempia kuin Huittisissa. Isommissa kaupungeissa vieraillessaan heistä oltiin oltu kiinnostuneita ja he olivat pystyneet luomaan kontaktin vieraisiin ihmisiin. Nuorilla on vahva halu sopeutua yhteiskuntaamme ja he toivovat saavansa vielä enemmän opetusta yhteiskuntamme säännöistä ja normeista. He haluavat oppia kulttuuriamme ja tutustua suomalaisiin ihmisiin. Pentikäisen (2005) mukaan pakolaiset haluavat säilyttää oman kulttuurinsa, mutta ottaa myös suomalaisesta kulttuurista ja suomalaisuudesta itselleen sopivan osan. Usein pakolaiset kokevat tietojensa ja taitojensa riittämättömyyttä. (Pentikäinen 2005, 172.) Huittislaisiin ihmisiin tutustumisesta ei voinut tehdä mitään yleistyksiä, vaan tutustuminen oli täysin yksilöllistä. Osa nuorista koki, että tutustuminen on helppoa ja osa oli sitä mieltä, että Huittislaisiin on mahdollista tutustua. Halu tutustua paikkakunnan asukkaisiin tuli vahvasti esiin nuorten vastauksissa. Nuoret kokevat, että kun Huittislaiset tutustuisivat heihin, he tulisivat helpommin hyväksytyiksi ja heistä voisi tulla yhteiskunnan jäseniä. Nuoret haluaisivat päästä osoittamaan olevansa hyviä ihmisiä. Nuoret haluavat oppia tuntemaan suomalaista kulttuuria ja opetusta onkin järjestetty tukiasumisyksikössä. Kaikkea ei kuitenkaan voi oppia luennoilla tai opetusvideoita katsomalla. Ympäröivän yhteiskunnan tarkkaileminen, oma kokeminen ja näkeminen muokkaavat nuorten näkemyksiä ja opettavat yhteiskunnan toimintaperiaatteita. Vain omakohtainen kokemus suomalaisista ja suomalaisesta yhteiskunnasta voi synnyttää aitoa ymmärrystä.

Maahanmuuttajatyössä keskeistä olisi varmistaa, että tulija on ymmärtänyt yhteiskuntamme säännöt ja normit. Usein vain oletamme niin. Keskeiseen asemaan nousee ohjaus ja neuvonta. Tukiasumisyksikön kohdalla ongelmana on nuorten suuri määrä. Samoja asioita ohjeistetaan uudestaan ja uudestaan, silti kaikki eivät ole välttämättä kuulleet tai ymmärtäneet asiaa. Ihmisen aikaisemmat kokemukset muokkaavat ajatuksia ja uusia kokemuksia ja ihmisen tausta vaikuttaa kykyyn vastaanottaa ja sisäistää tietoa. Kulttuurierot ja kielitaidon asettamat vaatimukset tulisi ottaa huomioon. Kielitaidon lisäksi eri tavoin ymmärretyt käsitteet voivat nousta ongelmaksi. Pitkään maahanmuuttajien kanssa työskennelleet korostavat sitä, että yksi keskustelu- tai tiedotuskerta ei riitä. Monesti tarvitaan pitkäjänteistä opastusta, selittämistä ja kiireetöntä asioista keskustelemista. (Ekholm & Salmenkangas 2008, 25.) Nuorten kielitaidon vahvistamisen kannalta on tärkeää, että käytännön asiat hoidetaan suomen kielellä, mutta nuorilla on oltava myös mahdollisuus hoitaa tärkeitä asioita omalla äidinkielellään. Tällöin nuoren on helpompi puhua ja ilmaista tunteitaan. Nuorten mielestä tulkkien taso ei aina ole riittävän hyvä. Heidän mielestään pitäisi suosia iältään nuoria tulkkeja, jolloin tulkki ymmärtäisi paremmin nuorten näkökulmaa ja osaisi tulkata paremmin.

Merkillisenä piirteenä suomalaisissa nuoret pitävät puhumattomuutta ja he kokevat, etteivät suomalaiset ole kiinnostuneita heistä. Todennäköisesti kyse ei ole kiinnostuksen puutteesta, vaan suomalaisen luonteen ujuudesta ja vaikeudesta luoda kontaktia vieraaseen ihmiseen. Nuoret tarvitsevat aikuisten apua näiden yhteyksien luomisessa ja onkin tärkeää, että nuoret osallistuisivat aktiivisesti paikkakunnan tapahtumiin. Kokemukset ovat kuitenkin hyvin yksilöllisiä ja yksi nuorista on sitä mieltä, että kaikki haluavat tutustua häneen eikä hän koe olevansa edes ulkoisesti yhtään erilainen kuin suomalaiset. Tämä kertoo ehkä oman minäkuvan vääristymisestä, halu sopeutua ja tulla hyväksytyksi on niin vahva, ettei nuori näe omaa fyysistä erilaisuuttaan.

”En pelkää mitään. Olen turvassa. Olen vapaa täällä. Olen onnellinen. Joskus ajattelin, kun menen Suomeen, toiseen maahan, ehkä toinen maa, toiset ihmiset, toinen väri, ehkä. Mutta olen täällä nyt, en näytä yhtään erilaiselta. Olen itseni. Olen vapaa”.

”Tarvitsemme apua miten luoda yhteys näihin ihmisiin, koska nämä ovat niin erilaisia”.

”Kun menen jalkapallokentälle, näen vain hiljaisuutta, kaikki on normaalia. Huittislaiset ovat kuin naapureita, kaikki tuntevat kaikki. Kaikki tietävät kenen kaveri olen.”

Tukiasumisyksikössä tapahtuneiden levottomuuksien vuoksi kaikki nuoret pelkäsivät leimaantumista. Nuoret pelkäsivät, että muutaman nuoren aiheuttamien hankaluuksien vuoksi heidän asemansa paikkakunnalla huononee ja ihmiset ajattelevat heistä paha. He olivat myös huolissaan lehdistön kirjoittelusta ja kokivat, että lehtijutuissa totuus ei tullut ilmi. Nuoret kokivat, että levottomuuksien jälkeen ihmiset katsovat heitä eritavalla ja he halusivat päästä korjaamaan tilanteen kertomalla oman näkemyksensä tapahtumista.

”Kun menen kauppaan, he katsovat vihaisesti. En tiedä pelottaako heitä”.

Kaikilla haastateltavilla oli ollut rasismin kokemuksia, mutta nuoret suhtautuivat asiaan yllättävän tyynesti. Helanderin ja Mikkosen (2002, 126) tutkimuksen mukaan rasismiin tottuneet nuoret alkavat helposti tulkita kaikki vastoinkäymiset rasismista johtuviksi. Tällaista ei haastatteluissa ilmennyt, vaan nuoret korostivat ihmisten yksilöllistä merkitystä. He toivat esiin tietävänsä, että kaikissa kansalaisuuksissa, myös heidän omissaan, on sekä hyviä että pahoja ihmisiä. Suhtautuminen rasismiin oli hyvin erilaista eri vastaajien välillä. Yhteisenä tekijänä tuli ilmi, että nuoret ymmärsivät kaikissa kansalaisuuksissa olevan erilaisia, eri tavoin ajattelevia ihmisiä ja kaikki osasivat suhtautua rasistisiin tapahtumiin kypsällä, hieman välinpitämättömällä tavalla. Nuoret ajattelivat, että rasismi kohdistuu yleisesti pakolaisiin, ei niinkään heihin henkilökohtaisesti. Nuorten mielestä asioihin ei voi tulla muutosta, jos ei pääse keskustelemaan toisen osapuolen kanssa. Osa nuorista oli myös vastannut rasistisina pitämiinsä katseisiin ja kommentteihin ja joskus se oli johtanut asialliseen keskusteluun ja tutustumiseen.

”Olen nähnyt rasistin. Hän huusi, eikä ollut normaali”.

”Minä pidän ihmiset. En tiedä kuka on hyvä, kuka ei hyvä. Suomalainen on ihmiset, esimerkiksi molemmissa on hyviä ja pahoja. Yksi mies on

riisisti. Ajamme pyörällä. Hän ajoi autoa, hän näytti käsi tämä...Ei se mitään. Ei se ole ongelma. Ehkä suomipoika tulee Afganistaniin, en tiedä miten hänelle sanotaan. Ei voi puhua, ei voi auttaa. Ei paljon riisisti”.

”Sanoin: Miksi katsot noin? En ole apina, en ole aasi”.

Ennako-odotuksistani poiketen nuoret kokivat hyvin vahvasti olevansa suomalaisia. He kokevat Suomen omaksi maakseen. Kukaan haastatelluista ei kertonut halustaan palata takaisin kotimaahansa. Nuoret kokevat täällä olonsa oikeutetuksi, koska eläminen kotimaassa on vaarallista. Myös Pentikäinen (2005) on väitöskirjassaan todennut, että lähdöstä aiheutunutta ikävää ja syyllisyyttä pohtiessaan, nuoret tuovat esille lähdön syyt ja oikeutuksen lähtemiselleen (Pentikäinen 2005, 100). Kaikissa nuorten vastauksissa tulee esille syvä kiitollisuus Suomea kohtaan. Vaikka nuoret esittävät muutostoiveita ja parannusehdotuksia, he korostavat koko ajan sitä, miten hyvin asiat heillä tällä hetkellä ovat. Turvallisuus on kaikkein tärkeintä.

”Hän sanoo: Mene maahasi! Miksi olet tullut Suomeen? Sanon: Minulla ei ole maata, tämä on minun maani”

”Minulla on musta naama, se on normaalia, olen Suomesta. Ehkä isäni ja äitini ei ole Suomesta mutta minä olen.”

7.6 Nuoren identiteetin rakentuminen

Kaikkien teemojen sisällä keskusteluun nousee huoli turvapaikkapäätöksestä. Nuoret halusivat suunnitella tulevaisuutta mutta epävarmuus tulevasta leimaa arkea. Tässä odottamisen välitilassa nuoret yrittävät rakentaa identiteettiään. Identiteetin rakentaminen näkyy myös siinä, miten tärkeäksi he kokevat ulkoisen olemuksensa. Nuoret haluavat pukeutua suomalaisnuorten tapaan, erottumatta liikaa joukosta. Vaatteilla nuori myös ilmaisee itseään ja hakee omaa tyyliään, tällainen minä olen. Myös Minttu Rädyn (2002) mukaan oman identiteetin etsiminen on maahanmuuttajanuorelle häm-

mentävää aikaa. Nuori rakentaa maailmankuvaansa yhdistelemällä ympäröivän yhteiskunnan ja oman etnisen ryhmänsä arvoja ja näkemyksiä. Nuori etsii siteitä ympäröivään yhteiskuntaan. Monet viihtyvät ryhmässä, jossa on sekä maahanmuuttajia että suomalaisia. Kielen sijasta yhdistävänä tekijänä ovat vaatteet, musiikki ja ympäröivä ilmapiiri. (Räty 2002, 169.) Helanderin ja Mikkosen (2002, 114-115) mukaan uuteen maahan ja kulttuuriin saapuminen voivat vahingoittaa nuoren identiteetin muodostumista. Erityisesti oma kulttuurinen identiteetti saattaa kadota, mikä voi johtaa vakaviin identiteetti- ja kehityshäiriöihin.

Tässä kehitysvaiheessa nuori tarvitsee myös palautetta ja positiivista kannustusta oppiakseen tuntemaan itsensä. Yksi nuoruusajan suojaavista tekijöistä on onnistumisen kokemus. Näitä kokemuksia turvapaikanhakijanuorilla harvoin on. Nuorelle on tärkeää kokea ihailua ja olisikin tärkeää, että näitä kokemuksia pystyttäisiin tukemaan esimerkiksi tarjoamalla nuorille samoja harrastusmahdollisuuksia, joita heillä on ollut kotimaassaan. Omien vahvuuksien löytämisen kautta nuori voi kokea onnistumista ja ihailua.

Turvapaikanhakijanuorilla on hyvin vähän mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Auktoriteettien sanelemat toiminta-ohjeet määräävät nuorten elämää vastaanottovaiheessa. Nuori ei voi vaikuttaa asuinpaikkakuntaansa eikä koulunkäyntiinsä, hän ei voi aina valita asuintovereitaan eikä juurikaan vaikuttaa toimeentuloonsa. Odottamisen välitilassa, hakuprosessin aikana nuoren on oltava hiljaa. Vaikeneminen on hyvin yleistä nuorille. He eivät aina halua kertoa taustoistaan, koska pelkäävät vaikutusta turvapaikanhakuprosessiin, tällöin heitä on vaikeampi myös auttaa. Yksi haastateltavista kertoi, ettei ole halunnut kertoa huolistaan edes edustajalleen, koska ei halua asettaa tukiasumisyksikköä ikävään valoon. Nuoret rakentavat uutta identiteettiään olosuhteissa, joissa he joutuvat sopeutumaan, alistumaan ja vaikenemaan. Kun samalla vallitsee kyselemättömyyden kulttuuri, on hyvin vaikeaa tuottaa palveluja, joilla olisi nuorten kehityksen kannalta positiivinen merkitys. Vain olemalla aidosti kiinnostunut, kysymällä voidaan rakentaa vastavuoroisuutta ja parempaa arkea. Vastaanottokeskus on tuskin koskaan ihanteellinen asuinpaikka mutta parhaimmillaan se voi olla turvasatama, jossa nuori voi aloittaa toipumisen ja alkaa rakentaa uutta elämäänsä.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tukiasumisyksikössä asuvat nuoret elävät näennäisesti tavallista arkea, jossa tärkeimpänä sisältönä ovat koulunkäynti, ystävyysuhteet ja harrastukset. Taustalla nuorten ajatuksissa on kuitenkin huoli turvapaikkapäätöksestä ja tulevaisuudesta. Nuorten mielestä arki tukiasumisyksikössä sujuu alkuaikoja paremmin, mutta he kaipaavat ympärilleen turvallisia aikuisia ja kokevat tarvitsevansa vielä paljon apua arkisten asioiden hoitamisessa. Nuoret pitävät Huittista turvallisenä asuinpaikkana, vaikka kaipaavatkin toisaalta suurempien kaupunkien ilmapiiriä ja palveluita. Keskeisimmäksi asiaksi nuorten elämässä nousevat sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen kanssakäyminen. Kaverisuhteet ovat tärkeitä, mutta nuoret haluaisivat olla enemmän tekemisissä myös oman kansalaisuutensa aikuisten kanssa. Tukiasumisyksikön ohjaajien merkitys nuorten elämässä korostui opinnäytetyön tuloksissa. Vaikka ohjaajat eivät voi korvata nuorten vanhempia, he ovat nuorille tärkein tuki ja turva, niin arkisissa asioissa kuin vaikeina hetkinä. Arvostava kohtaaminen ja kaikkien kohtelevinen tasa-arvoisesti on ohjaajien työssä otettava erityisesti huomioon ja kohtaamiselle on järjestettävä aikaa. Myös johdon vastuu on suuri. Johdolla on vastuu ammattitaitoisten ohjaajien rekrytoinnista ja koulutuksesta. Johdon on myös pystyttävä tarjoamaan työskentelyolosuhteet, joissa nuorten kohtaaminen ja kuuleminen on mahdollista.

Turvapaikanhakijoiden kohtaamisessa olisi tärkeää huomioida, että nuoria kohdellaan ensisijaisesti nuorina ja vasta toissijaisesti pakolaisina tai turvapaikanhakijoina. Nuoret käyvät läpi omaan ikätasoonsa liittyviä kehitysvaiheita ja ongelmia, eikä kaikkeen tarvitse hakea selitystä menneisyydestä. Toki on tärkeää huomioida nuorten menneisyys ja olla herkkänä huomaamaan, milloin ongelmat ovat normaaliin kasvuun liittyviä ja milloin kyse on traumasta tai mielenterveysongelmasta. Tavoitteena on auttaa nuoria siirtymään vaikeista kokemuksista eteenpäin, tähän nuoret tarvitsevat psyykkistä ja fyysistä turvallisuuden tunnetta sekä tasapainoista arkea.

Muutokset nuorten asumisessa ja sijoittelussa tulisi minimoida. Suomessa kahtiajakautunut hallinto hankaloittaa alaikäisyksiköiden koordinoitua ja nuoret voivat joutua muuttamaan useaan otteeseen. Repäisyksiä irti ympäristöstä, johon nuoret ovat alkaneet

juurtua, eivät tue toipumista ja sopeutumista. Nuorilla tulisi olla mahdollisuus kiinnittyä heistä huolehtiviin aikuisiin ja muihin syntyneisiin sosiaalisiin suhteisiin. Kustannustehokkuutensa vuoksi tukiasuminen asumismuotona on lisääntynyt. Tukiasuminen ei kuitenkaan saisi olla itsestäänselvyys, eikä päätöstä saisi tehdä vain nuoren iän perusteella. Jokaista nuorta tulisi kohdella yksilöllisesti ja selvittää riittävätkö hänen valmiutensa tukiasumiseen vai tarvitseeko hän tiiviimpää tukea, jota voidaan tarjota ryhmäkodissa. Pienissä kodinomaisissa yksiköissä nuorten sopeutuminen olisi helpompaa kuin suurissa laitospolisissa yksiköissä. Lapsen etu tulisi aina olla ensisijainen lähtökohta.

Yhteisöllisyys on nuorille tärkeää. Yhteinen tekeminen ja yhdessäolo vahvistavat nuorten ryhmää, mutta he haluaisivat myös tulla hyväksytyksi yhteiskuntamme jäseninä. Nuorten sopeutumisprosessiin vaikuttaa sosiaalisilta verkostoilta saatu tuki, mutta myös suomalainen yhteiskunta. Turvapaikanhakijoille viestitään virallisella maahanmuuttopolitiikalla ja turvapaikanhakijoihin suunnattujen toimien kautta. Tavoitteena on vähentää houkuttelevuutta turvapaikanhakumaana. Nuorten kokemukset muodostuvat myös yleisen ilmapiirin kautta niin paikallisesti kuin valtakunnallisesti. Nuoret seuraavat mediaa ja muodostavat omat käsityksensä puutteellisella kielitaidolla ja ilman lähdekritiikkiä. Rasistinen käytös ja toisaalta piittaamattomuus kertovat osaltaan nuorille viestiä yhteiskunnastamme. Nuoret eivät vaadi paljota, alkuun heille riittäisi paikallisten asukkaiden tervehdys ja hymy.

Turvapaikanhakijanuorten tasa-arvoinen asema yhteiskunnan jäsenenä ja palvelujen saajina ei toteudu. Nuoret elävät odottamisen välitilassa ja heihin satsataan vain välttämättömimmät resurssit. Kuitenkin vastaanottovaiheessa tehty sopeuttamistyö on merkittävä nuoren tulevaisuuden kannalta, jos nuori saa turvapaikan tai oleskeluluvan. Ensimmäiset ajatukset ja kokemukset muokkaavat nuorten näkemyksiä myös jatkossa. Kaikkein tärkeintä olisi kuitenkin turvapaikkahakemusten käsittelyjen, puhuttelujen ja päätösten nopeuttaminen. Jatkuva epävarmuudessa eläminen aiheuttaa nuorille epäinhimillistä kärsimystä.

Opinnäytetyötä suunnitellessani tavoitteenani oli löytää aihe, joka liittyy läheisesti työelämään ja palvelee siihen liittyviä tarpeita. Harjoittelujakso Huittisten tukiasumisyksikössä synnytti vahvan kiinnostuksen vastaanottoalaan ja maahanmuuttajatyöhön,

ja aiheen valinta selkiytyi. Pitkällisen pohdinnan jälkeen päädyin tutkimaan nuorten kokemuksia ja heidän näille kokemuksille antamiaan merkityksiä. Alati muuttuvassa arjessa nuorten kuuleminen ja kunnioittava kohtaaminen uhkaavat jäädä kiireen jalkoihin. Meidän on pysähdyttävä miettimään asioita nuorten näkökulmasta.

Alan hektisyydestä kertovat nopeat muutokset. Haastattelulupia odotellessani osa asukkaista muutti toiselle paikkakunnalle maahanmuuttoviraston alentaessa tukiasumisyksikön asukaskapasiteettia. Tässä ryhmässä oli kaksi haastateltavaksi valitsemaani henkilöä. Haastattelutilanteiden osuminen juuri muuttopäivien yhteyteen saattoi osaltaan vaikuttaa vastauksiin. Toisaalta asian ollessa pinnalla, sain tärkeää tietoa nuorten ajatuksista. Haastattelut olivat myös hyvin koskettavia ja aineistoa analysoidessani jouduin jatkuvasti refleктоimaan omaa suhdettani haastateltaviin ja sen vaikutusta tutkimustuloksiin. Yhden haastateltavan kohdalla huomasin, että vastaaja ei puhu totta. Kyse oli asioista, joilla ei ollut haastattelun kannalta merkitystä, mutta jouduin kauan pohtimaan haastattelun käyttämistä tutkimuksessa. Päädyin jättämään tämänkin haastattelun aineistoon. Pohdin kuitenkin paljon, miksi vastaaja valehteli. Haastateltava ei saanut mitään hyötyä haastattelusta eikä totuuden muuttamisesta. Hän kertoi tapahtumista nostaen itsensä sankariksi syyllisen sijaan. Päätelin, että ehkä nuori kertoi tarinan niin kuin olisi halunnut sen tapahtuneen, ei niin kuin se oikeasti tapahtui. Ehkä hän yrittää ensi kerralla toimia toisin. Mielikuvituksen käyttö voi antaa keinoja käsitellä tilanteita. Haastateltavat joutuivat myös pohtimaan, mitä halusivat haastattelussa tuoda esille. Vaikka nuorille oli toistuvasti kerrottu tutkimuksen luotettavuudesta, huoli turvapaikkapäätöksestä saattoi vaikuttaa vastauksiin. Tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tarkoitus löytää yhtä ainoaa totuutta ja oikeaa vastausta, vaan tuoda nuorten oma ääni kuuluviin.

Opinnäytetyön tekeminen oli mieleinen ja mielenkiintoinen oppimiskokemus. Haasteellisinta oli löytää oma näkökanta tutkittavaan asiaan ja jouduin käyttämään suunniteluun paljon aikaa. Myös aiheen rajaaminen oli vaikeaa koko prosessin ajan. Tietoa on paljon, mutta ongelmana oli, että useissa lähteissä todettiin samoja asioita. Olen pyrkinyt poimimaan tietopohjaksi keskeisimmät asiat siitä, mitä jo tiedetään turvapaikanhakijanuorista ja heidän vastaanotostaan. Haastattelujen onnistuminen oli opinnäytetyön onnistumisen kannalta keskeinen asia. Huomasin, että valittujen teemojen ja haastattelukysymysten avulla sain vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Mikäli ajan puolesta olisi ollut mahdollista, olisin haastatellut useampia nuoria. Suurempi haastattelumateriaali olisi antanut vielä laajempaa tietoa nuorten näkemyksistä ja kokemuksista. Mielenkiintoinen lisä olisi ollut verrata ryhmäkodissa asuvien ja tukiasumisyksikössä asuvien nuorten kokemuksia keskenään. Tähän ei kuitenkaan tutkimukseen käytettävän ajan puitteissa ollut mahdollisuutta, vaan se jää odottamaan jatkotutkimusta.

Tämän opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanoton kehittämisessä ja nuorten tukemisessa sekä työntekijöiden koulutuksessa. Toivon, että toimeksiantaja ja muut alan toimijat voisivat löytää tästä opinnäytetyöstä jotakin työnsä tueksi.

LÄHTEET

- Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen H. Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa 2011. Tallinna: Yhteiset Lapsemme- All Our Children ry. Viitattu 23.5.2016. http://www.yhteisetlapsemme.fi/wp-content/uploads/2013/04/lapsen_etu_ensin_web.pdf
- Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. 2013. Olemme muuttaneet- ja kotoudumme. Maahanmuuttajan kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto ry.
- Björklund, K. 2014. ”Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa”. Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Siirtolaisinstituutti. Verkkodokumentti. Viitattu 7.9.2016. <http://www.migrationinstitute.fi/fi/publication/haluun-koulutusta-haluun-tyota-ja-elaman-suomessa>
- Björklund, K. 2015. Unaccompanied refugee minors in Finland. Challenges and good practices in a Nordic context. Institute of Migration. Verkkodokumentti. Viitattu 7.9.2016. <http://www.migrationinstitute.fi/fi/node/1762>
- Edustajana turvapaikkamenettelyssä. Opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle. 2012. Helsinki. Viitattu 21.5.2016. http://www.pakolaisneuvonta.fi/files/PAN_edustajaopas_2010_verkko.pdf Viitattu myös 6.6.2016
- Ekholm, E. & Salmenkangas, M. 2008. Puhumalla paras. Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Erikoissairaanhoitolaki. 1989. L 1.12.1989/1062.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. uud. p. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Hallituksen maahanmuuttopoliittiset toimenpiteet 2015. Verkkodokumentti. Viitattu 26.5.2016. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10616/334517/Hallituksen+maahanmuuttopoliittiset+toimenpiteet/186046e8-46c7-450c-98cf-45b2e2d19c2c>
- Helander, R. & Mikkonen, A. 2002. Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu- Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Joki, S. 2013. Opinto-ohjaus ja myöhään Suomeen muuttaneet nuoret aikuisten perusasteella. Teoksessa V. Korhonen & S. Puukari (toim.) Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS-kustannus, 237-247.

Järvinen, T., Snellman, O. & Helenius, M. 2014. Ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevan lapsen edustaminen – tietoa vastaanottokeskuksen toiminnasta ja edustajana toimimisesta. Verkkodokumentti. Viitattu 6.6.2016. http://www.migri.fi/download/57637_Ilman_huoltajaa_turvapaikkaa_hakevan_lapsen_edustaminen.pdf?9189c0450202d288

Koistinen, S. 2007. Dialogin mahdollisuudet yksin tulleiden pakolaisnuorten kotoutumisen tukena. Teoksessa J. Hämäläinen (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry.

Kotouttaminen.fi Viitattu 24.5.2016. <http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen>

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta. 2011. L 17.6.2011/746

Laki kotoutumisen edistämisestä. 2010. L 31.12.2010/1386.

Lastensuojelulaki. 2007. L 13.4.2007.

Maahanmuuttoviraston www-sivut. Viitattu 14.6.2016. http://www.migri.fi/asiointi/asiakastiedotteet/1/0/turvapaikkatutkinta_siirtyy_poliisilta_maahanmuuttovirastolle_1_3_2016_66198

Maahanmuuttoviraston www-sivut. Viitattu 14.9.2016.. http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka_ ja_pakolaistilastot

Maahanmuuttoviraston www-sivut. Viitattu 21.5.2016. http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/ilman_huoltajaa_suomeen_tulnut_lapsi_ ja_ ikaarviotutkimus

Maahanmuuttoviraston www-sivut. Viitattu 6.6.2016. http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottoiminta/vastaanottoraha

Maahanmuuttoviraston www-sivut. Viitattu 6.6.2016. http://www.migri.fi/asiointi/asiakastiedotteet/1/0/vastaanottolaki_muuttaa_hieman_turvapaikanhakijan_arkea_16403?language=fi

Opetushallituksen www-sivut. Viitattu 10.6.2016. http://www.oph.fi/ajankoh-taista/verkkouutiset/101/0/tietoa_kunnille_turvapaikanhakijoiden_vastaanotosta

Pakolaisneuvonta ry:n www-sivut. Viitattu 11.4.2016. <https://pakolaisneuvonta.fi>

Parsons, A. 2010. Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Verkkodokumentti. Viitattu 15.7.2016. http://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/31685_vv_lapsen_etu_2010_paino_verkkoversio.pdf/0b0a7142-4109-4dfb-b4ad-14de6b5564f5

Pentikäinen, M. 2005. Loputtomalla matkalla. Helsinki: Etnika.

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi.

Sosiaalihuoltolaki. 2014. L 30.12.2014/1301.

Sourander, A. 2007. Turvapaikkaa hakevien pakolaisten ja –nuorten mielenterveys. Duodecim. Viitattu 16.6.2016. <http://www.duodecimlehti.fi>

Suokonaukio, J & Rantala, T. 2014. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapai-
kanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinominis-
teriö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 29/2014. Viitattu 11.4.2016.
https://www.tem.fi/files/40852/TEMjul_29_2014_web_05092014.pdf

Suomen Pakolaisavun www-sivut. Viitattu 11.4.2016. <https://pakolaisapu.fi>

Terveysturvalaki. 2010. L 30.12.2010/1326.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11. uud.p.
Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Ulkomaalaislaki. 2004. L 30.4.2004/301 muutoksineen. Viitattu 17.4.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301#L6P94>

UNHCR:n verkkosivut. Viitattu 14.9.2016. <http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html>

Unicefin www-sivut. Viitattu 17.4.2016. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Yksintulleet - näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suo-
messä. 2009. European Migration Network. Verkkodokumentti. Viitattu 10.6.2016.
http://www.kotouttaminen.fi/files/39021/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FI-NAL.pdf